

LUNDS UNIVERSITET
Sociologiska institutionen
Socialantropologi
C-uppsats, VT 2006

**- en analys av USA:s
HIV/AIDS bistånd till Uganda**

Mahina Chipumbu Nilsson
Trollvägen 2
243 35 Höör
0709-225125
hini@hotmail.com

Handledare: Steven Sampson

ABSTRACT

This paper deals with the question: "Why does the U.S. aid project to combat HIV/AIDS in Africa, called PEPFAR, use a strategy that has been shown to be counterproductive?" The author uses an anthropological approach, based on theory of "aid as a gift" inspired by the work of Mauss and Stirrat & Henkel. The study demonstrates that the interests that lie behind PEPFAR have had a greater influence on the choice of strategy than the declared goals. It is concluded that evaluations of development assistance should focus as much on the background interests of the givers as much as the declared objectives.

Title: From US, To Uganda, Handle with Care – an analysis of US aid to prevent HIV/AIDS in Uganda

Keywords: Aid, unspoken goals, interest, aid as a gift, HIV/AIDS, PEPFAR, Uganda, USA

Author: Mahina Chipumbu Nilsson, Dept. of Social Anthropology, Lund University

Advisor: Steven Sampson

SAMMANDRAG

Denna uppsats behandlar frågan: "Varför väljer USA att i projekt i kampen mot HIV/AIDS i Afrika, kallat PEPFAR; använda sig av en strategi som bevisats vara dålig." Författaren lägger ett antropologiskt perspektiv på frågan baserat på teori om "bistånd som gåva" inspirerat av arbeten av Mauss och Stirrat & Henkel. Studien visar att de intressen som ligger bakom PEPFAR betytt mera för valet av strategi än de uttalade målen. En slutsats som kan följas av detta är att utvärdering av bistånd bör fokusera de intressen som ligger bakom biståndet lika väl som de uttalade målen.

Titel: From US, To Uganda, Handle with Care, – en analys av USA:s HIV/AIDS bistånd till Uganda

Nyckelord: Bistånd, uttalade mål, intresse, bistånd som gåva, HIV/AIDS, PEPFAR, Uganda.

Författare: Mahina Chipumbu Nilsson, Socialantropologiska avdelningen, Lund universitet

Handledare: Steven Sampson

Innehållsförteckning

	Sida
Titelsida	1
Abstract	2
Innehållsförteckning	3
Förkortningar	4
Förteckning över scheman	6
1 Inledning	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Frågeställning och syfte	7
1.3 Presentation av mitt upplägg och metod	8
1.4 Avgränsningar	8
2 Teoretisk diskussion	9
2.1 Bistånd – vad är det?	9
2.2 Funktioner som biståndet kan fylla för givaren	10
2.3 Bistånd i ett antropologiskt perspektiv	12
2.4 HIV/AIDS projekt som bistånd	16
3 Presentation av en modell som förklarar gåvans förvandling på väg från ursprunglig givare till slutlig mottagare	18
4 Fallstudie	22
4.1 Den ursprunglige givaren av skattepengar och röster – människor i USA	22
4.2 Den amerikanska regeringen och PEPFAR	23
4.3 Administrationen av PEPFAR	24
4.4 NGO:s i USA och i Uganda	25
4.5 Regeringsnivå i Uganda	26
4.6 Den slutlige mottagaren, situationen för civilbefolkningen i Uganda	26
4.7 En massiv kritik av PEPFAR:s policy – vad leder den till ?	30
5 Slutdiskussion	32
Litteraturlista	36
Bilaga 1 Kortfattad presentation av de författare som uppsatsen refererar till	38
Bilaga 2 Ett försök att bidra till ett klagörande av vilka slutsatser Fergussons analys skulle kunna leda till, som bygger på Fergussons epilog i "The Antipolitics Machine"	40

Förkortningar

ABC kallas den strategi som Uganda använt i sin kamp mot HIV/AIDS. A står för *Abstain*, B står för *Be faithful* och C står för *correct use of Condoms*.

AIDS (Acquired Immunodeficiency Syndrome) är den sjukdom som utvecklas då man är smittad av HIV.

ARV (Antiretroviral) Det finns ännu inget botemedel för en person som är smittad med HIV. Men det finns medicin som kan fördröja tidsförloppet, så att det tar längre tid för HIV att förstöra immunsystemet. Denna medicin kallas ARV medicin.

Bilateral ett avtal mellan två länder i motsats till multilaterala avtal där flera länder är inblandade.

FBO Faith Based Organisation, trosbaserade organisation.

HIV (Human Immunodeficiency Virus) är ett virus som orsakar AIDS. HIV förstör immunförsvaret. Efter ca 3-7år, har HIV förstört tillräckligt mycket av celler i immunförsvaret och detta leder till AIDS. Det finns tre smittosätt: sexuell kontakt, från smittad moder till barnet under graviditet eller genom bröstmjolk, och slutligen från smittat blod till en annan persons blod (ex via blodtransfusion).

HIV Prevalence (anges i % av befolkningen): Här används ett begränsat antal testade personer som representanter för en större grupp. Tex. 100 testade lärare på högstadieskolor, 5 st är HIV +, då är den beräknade HIV Prevalensen för alla lärare 5%.

HIV Incidence Antalet nysmittade under en specifik tidsperiod.

HIV + det innebär att personen är smittad.

HIV - det innebär att personen inte är smittad.

HRW Human Rights Watch är ett NGO som är oberoende (tar därför inte emot direkta eller indirekta bidrag från regeringar). De arbetar för att skydda människors rättigheter överallt i världen.

PEPFAR The President's Emergency Plan for AIDS Relief. År 2003 initierade regeringen Bush i USA denna 5års plan för att minska HIV/AIDS i 15 länder.

LRA Lord Resistance Army. En rebellisk arme som fört en kamp mot Ugandas regerings arme under många år. De finns speciellt i norra delarna av Uganda.

NGO Non governmental organisation, icke statliga organisationer.

OGAC Office of the Global AIDS Coordinator, det organ som koordinerar alla AIDS – biståndsmedel från USA.

SIDA Swedish international development cooperation agency. Sida är alltså styrelsen för internationellt utvecklingssamarbete, är en statlig myndighet som hör till Utrikesdepartementet, UD.

STD Sexually transmitted diseases. Sexuellt överförda sjukdomar.

TASO The AIDS Support Organisation. En lokal organisation i Uganda som bildades 1987 av människor smittade med AIDS. De ger stöd åt andra smittade, berättar sina egna historier och demonstrerar hur kondomer ska användas.

UNAIDS Joint United Nations Programme on HIV/AIDS. Här samordnas resurserna inom FN systemet för en global kamp mot AIDS. De samarbetar med bla, UNICEF, UNESCO, WHO och Världsbanken.

UNICEF The United Nations Children's Fund. Denna organisation bildades 1946 och har sedan dess arbetat för barns rättigheter i världen.

UNDP United Nations Development Programme. FN:s utvecklings program har följande huvudområdena som de ger stöd till, demokratisk samhällsstyrning, fattigdomsbekämpning, HIV/AIDS, energi och miljö och konfliktförebyggande åtgärder.

USAID U.S Agency for International Development. Den amerikanska myndighet som administrerar det bistånd som ges av eller genom regeringen.

WHO World Health Organization. Det är FN:s speciella avdelning för hälsa som bildades 1948.

The World bank Världsbanken har en betydande roll inom policy utvecklingen i bistånd. Numera är bankens huvudmål att minska fattigdomen i världen.

Förteckning över scheman

	SID
Schema 1. Typer av bistånd och dess effekter i givar- respektive mottagarland	11
Schema 2 Förklaringsmodell som förklarar gåvans förvandling på väg från ursprunglig givare till slutlig mottagare	20
Schema 3 Relationen mellan effekter och mål.	31
Schema 4 Utbyten – förväntningar och mottagarens medvetenhet om givarens nytta.	32
Schema 5 Hur relationen påverkas av utbytet	32

1. Inledning

1.1 Bakgrund

"Ett land utan skydd" – det var rubriken på en artikel i Ordfront, som fångade mitt intresse. I denna problematiseras USA:s bistånd för kampen mot HIV/AIDS till Uganda. Tidigare har i Uganda förts en framgångsrik kamp mot sjukdomen med hjälp av ABC strategin (A = Abstinence, B = be faithful, C= correct use of Condoms). Men med ökat bistånd från USA har följt krav på att man ska använda sig enbart av AB strategin i arbetet med att förebygga spridning av sjukdomen (Jemsby 2005).

Artikeln inspirerade mig till mitt val av ämne för denna uppsats. Den fick mig att fundera kring om givarländer alltid är medvetna om biståndets verkliga effekter och om biståndens syften alltid är de vi tror. Det var med andra ord inte längre självklart för mig att ekonomiskt bistånd är ett uttryck för medmänsklighet från givarens sida. Frågor uppstod som: Vilka syften kan givarlandet ha med sitt bistånd? Finns det både uttalade och dolda syften? Är biståndets effekter alltid de avsedda?

Det mysterium som jag stött på bestod i frågan: Hur kan det komma sig att USA som givarland inte vill att man i Uganda ska fortsätta använda sig av en hittills framgångsrik metod för att bekämpa Aids i Uganda? Uganda lyckades bekämpa spridningen av Aids med hjälp av bland annat kondomer. Varför då ändra metoder till en strategi som enbart omfattar avhållsamhet och trohet (AB strategin), en strategi som man redan vet inte fungerade i USA, när det där gällde att bekämpa tonårsgraviditeter. Denna uppsats har sin bakgrund i detta fenomen och jag frågar mig likt Ronja rövardotters rumpnissar: "Varför gör du på detta viset?"

Under arbetet med uppsatsen försökte jag tränga in i biståndsbegreppet, biståndsdebatten och antropologisk teori med anknytning till givande. Jag påstår ett antropologiskt perspektiv lämpar sig väl för att besvara frågeställningen. "Hur kan det komma sig att de gör på detta sätt?" är just antropologisk. Vad är antropologi om inte en vetenskap som söker svar på en sådan fråga. Antropologin skiljer sig emellertid från psykologin och sociologin, som också söker svar på sådana frågor, genom att söka förklaringar i hur människor i den kultur de tillhör resonerar och ser på och förklarar sig själva och världen och inte i psykologiska eller sociologiska förklaringsmodeller. Det jag vill ha svar på är hur det kan komma sig att man agerar på ett sätt som, enligt mitt sätt att resonera, är ologiskt. Jag är dock övertygad om att deras agerande är logiskt för dem själva, antropolog, som jag är.

1.2 Frågeställning och syfte

Det jag genom arbetet med uppsatsen vill försöka förstå är den amerikanska statens agerande i sitt bistånd till kampen mot HIV/AIDS i Uganda. Jag undersöker om agerandet kan ha sin förklaring i den bild av sig själva och världen som är förhärskade i USA. Vilka tankar och föreställningar påverkar USA:s regeringsadministration så att den anser det vara viktigt att det HIV/AIDS-förebyggande arbetet sker medelst avhållsamhet och trohet och INTE med hjälp av kondomer?

Mitt syfte är att visa att vilket intresse som ligger bakom givarens val att bistå kan vara viktigare (mera avgörande för hur biståndet utformas) än det mål biståndet deklarerar ha. Jag hoppas kunna visa att bistånd kan ha andra funktioner än att lösa tekniska problem, och i extrema fall, kan bistånd faktiskt förvärra problemen.

1.3 Presentation av upplägg och metod

Att bistånd i allmänhet och bistånd i kampen mot HIV/AIDS inte nödvändigtvis leder till något gott och att det kan finnas andra intressen än viljan att bidra till någon annans välbefinnande är för mig en ny tanke (naivt kanske, men ändå är det så). Liksom svensken i allmänhet har jag tidigare begränsat mina funderingar kring bistånd till huruvida mer eller mindre än 1 % av bruttonationalprodukten ska avsättas för bistånd till andra länder samt hur stor del av biståndspengarna som försvinner som administrativa kostnader på vägen till de hjälpbehövande.

Uppsatsen bygger på litteraturstudier. Jag har i uppsatsen använt mig av facklitteratur, den amerikanska regeringens offentliga presentationer av sina insatser för att bekämpa HIV/AIDS i världen (PEPFAR), tidsskriftsartiklar, rapporter publicerade av framför allt FN och utvärderingar av bistånd till Uganda. Detta material har kompletterats med enstaka intervjuer, vilka förstärker den bild som övrigt material visar. Jag har valt att använda mig av så olika inriktningar och heterogena källor som möjligt eftersom projektrapporter ofta kan vinklas i syfte att rättfärdiga projekt.

För att besvara min fråga kommer jag att, efter inledande begreppsanalys och teorigenomgång, presentera en förklaringsmodell som jag utvecklat inspirerad av M Mauss' *Gåvan*, S Sampsons artikel "The Donor" samt RL Stirrat och H Henkels artikel: "The Development Gift: The Problem of Reciprocity in the NGO World". Modellens olika steg kommer jag därefter att illustrera med beskrivningar av situationen i min fallstudie; USA:s HIV/AIDS bistånd till Uganda.

1.4 Avgränsningar

Jag fokuserar givarperspektivet eftersom det, som inledningsvis fångade mitt intresse, var hur en givare kan göra något som i mina ögon är så ologiskt som att satsa på ett icke-vinnande koncept. Men det går givetvis inte att helt bortse från mottagarens roll och perspektiv, även om det är underordnat i min studie.

Min fallstudie begränsar jag till USA:s bistånd för att bekämpa HIV/AIDS i Uganda eftersom min frågeställning gäller just detta. Jag kommer att begränsa mig till det statliga biståndet. Jag hoppas ändå att min förklaringsmodell ska kunna tillämpas i andra sammanhang, där biståndet har annat syfte och givaren är en annan. Eftersom stater ger uppdrag genom "grants eller kontrakt" till NGO:s, fungerar dessa alltså som administratörer av de statliga bistånden. I mitt fall står staten för strategierna vilka utförs genom kontrakterade organisationer (NGO:s varav många är trosbaserade FBO:s) eller av de lokala regeringarna. I såväl USA som i Uganda finns religiösa grupper och organisationer som av ideologiska skäl är motståndare till användning av kondomer. Staten manifesterar sin strategi genom valet av utförande organisationer.

2. Teoretisk diskussion

2.1 Bistånd – vad är det?

I denna uppsats kommer jag att använda ordet bistånd och biståndsgivare, ibland bara givare. För att det ska bli tydligt och klart vad jag menar med detta kommer jag nu att definiera hur jag använder begreppen. Givare: en organisation (i detta fall USA regering) som ger något till mottagarlandet (här Uganda) oftast bestående av pengar men det kan även vara andra saker av värde, tex. kunskap, mat, kläder osv.

När jag reflekterar över ordet bistånd, tänker jag på den mera ålderdomliga formen "stå bi" och därmed blir det jag förknippar med ordet bistånd att någon står vid en annans sida redo att hjälpa när så behövs.

Vad är då företeelsen "bistånd", hur kan den förstås? Den bör delas upp i två led:

1. att vara beredd att/vilja ge – det fenomen som leder till funderingar kring vad givaren kan få ut av att ge d v s givarens intressen.
2. målet – det man vill uppnå med gåvan/tjänsten, den effekt man vill ha för mottagarens del.

För att en biståndsprocess ska komma till stånd behövs dock inte enbart givare utan också mottagare. Jag föreställer mig att det även i mottagarlandet kan vara fruktbart att tala om två led:

- 1) att vara beredd att/vilja ta emot, den position som leder till ett mottagande av gåvan/tjänsten.
- 2) målet, det man vill uppnå genom att ta emot gåvan/tjänsten.

Genom dessa uppdelningar och förklaringen att "stå bi" innebär att finnas till hands och ge något när så behövs, blir det uppenbart att biståndsprocessen är komplicerad och kan ha många skepnader. Variationer uppstår i olika led beroende på faktorer som de följande: Vem som avgör när bistånd behövs, givare eller mottagare? Vilka intressen som styr givaren? Finns det flera intressen? Är de motstridiga? Vilka mål som givare respektive mottagare har? Sammanfaller dessa? Vari består gåvan/tjänsten? Hur förmedlas den från givare till mottagare? Har gåvan och givandets former andra effekter än de som avses? Denna uppsats kommer inte att ge svar på alla dessa frågor, vilka enbart är avsedda att ge exempel på dimensioner av processen. Det jag vill säga här är att det är viktigt att förstå att processen är komplicerad, vilket jag kommer att fortsätta visa i uppsatsen. Men eftersom min fråga enbart gäller varför givaren betar sig på ett speciellt sätt, så kommer jag att koncentrera mig på denna del av processen.

Den typ av bistånd som diskuteras i uppsatsen är det som sker när människor eller organisationer i ett land bistår människor eller organisationer i ett annat land. Biståndets historia beskrivs på liknande sätt på UNAID:s, USAID:s och SIDA:s hemsidor. Från 1800-talet och fram till andra världskrigets slut bedrevs biståndsarbete av missionärer, som ville sprida kristendomen, men också engagerade sig i sjukvårds- och utbildningsfrågor. 1944 bildades världsbanken. Marshallplanen, med hjälp till krigsdrabbade länder efter andra världskriget, var den första stora internationella satsningen på andra länders utveckling. Världsbanken har sedan dess och framför allt under slutet av 1900-talet ägnat sina strävanden åt att minska fattigdomen i världen. Denna

organisation har fått utstå mycket kritik för att i själva verket inte gynna de fattigaste¹ ländernas utveckling. Dess företrädare menar dock att organisationen idag genomgått viktiga förändringar och kommer att fortsätta att utvecklas (www.worldbank.org 060308). Vid andra världskrigets slut bildades också FN i fredsbevarande syfte. En del av denna organisations aktiviteter kom att bestå av förenade utvecklingsbiståndsinsatser för världens fattigaste länder via UNDP (www.undp.se 060308).

Vid studie av såväl svenska SIDA:s policydokument som USAID:s och UNAIDS programförklaringar och policydokument visar det sig vara naturligt att skilja mellan vad jag här vill kalla katastrofhjälp och utvecklingsbistånd. Katastrofhjälp eller humanitärt bistånd är något som även länder utanför tredje världen kan behöva och få då naturkatastrofer eller av människor skapade katastrofer såsom inbördeskrig inträffar, som ofta kanaliseras genom FN eller internationella hjälporganisationer som Röda Korset, Rädda Barnen och Läkare utan gränser. Utvecklingsbistånd går enbart i riktningen från rika länder till länder i tredje världen och kan ses som en nyare företeelse än katastrofbiståndet. Jag ska nedan diskutera till vilken av dessa kategorier bistånd i kampen mot HIV/AIDS hör. Här har jag, förutom att bistånd kan indelas i olika kategorier, försökt visa att biståndsprocessen består av flera led, vilket kommer att visa sig vara av avgörande betydelse för besvarandet av min frågeställning.

2.2 Funktioner som biståndet kan fylla för givaren?

Hur kan det komma sig att givarländerna ger bistånd? I det följande kommer jag att använda begreppet intresse² och särskilja detta från begreppen funktion för givarlandet och effekt i mottagarelandet. Med intresse menar jag de faktorer som leder till valet att satsa på att uppnå ett mål; det som gör det intressant att göra denna satsning.

Inspirerad av D Ehrenpreis (1997:14-29) delar jag in intressen på följande sätt:

1) moraliska/humanitära, 2) politiska/strategiska och 3) ekonomiska och/eller kommersiella intressen. Ehrenpreis har fyra kategorier, men jag finner det praktiskt att behandla ekonomiska och kommersiella intressen i samma grupp.

Översiktligt menar jag att den första gruppen omfattar intressen att stärka mottagarlandet medan de andra grupperna domineras av intressen att stärka givarlandet. Vid en närmare granskning finner jag dock att intentionen att stärka såväl givare som mottagare kan finnas inom samtliga kategorier. I den **moraliska/humanitära gruppen** av intressen motiveras bistånd av känslor som medkänsla, solidaritet och rättvisa (ibid.). Ändå anser jag att politiska eller ekonomiska intressen hos givarlandet kan påverka denna typ genom att biståndet fördelas genom politiska kriterier. Humanitärt bistånd kan alltså ges till länder som givarlandet anser sig ha politisk eller ekonomisk nytta av.

¹ Jag har valt att omväxlande använda begreppen "fattiga länder" och "tredje världen". Många andra begrepp finns såsom U-länder, LDC-länder (less developed countries) och "icke industrialiserade länder". Debatten kring vilket begrepp som det är mest korrekt att använda har tidvis varit hård. Mitt val är inte avsett som ett inlägg i denna debatt.

² Jag väjer att här använda benämningen intresse istället för andra benämningar som motiv eller syfte

I den **politiska/strategiska gruppen** finns dels inrikes-, dels utrikespolitiska intressen. Inrikespolitiskt kan det handla om att värva väljare som har ett visst slags moraliska värderingar. Utrikespolitiskt kan det vara en form av säkerhetspolitik, för att förebygga miljökatastrofer, flyktingströmmar, konflikter eller skaffa allierade. Det kan också vara ett led i en expansionspolitik där man lägger länder under sitt inflytande (Ehrenpreis 1997:14-29).

De **ekonomiska/kommersiella gruppen** består av intressen som gynnar givarens egna ekonomiska intressen och/eller mottagarlandets ekonomi och tar ofta formen av bundet bistånd. Med bundet bistånd menas här villkorat bistånd eller bistånd som i ett avtal anger motprestation. Ehrenpreis pekar på att det finns studier som visar det förekommer att uttalade politiska mål och ekonomisk utveckling i mottagarlandet dåligt uppnås, medan det uttalade målet att gynna ekonomiska intressen i givarlandet uppnås väl (ibid.).

B Karlström (1991) visar i "Det omöjliga biståndet" att ekonomisk tillväxt i tredje världen mera effektivt kan komma till stånd genom marknadsmässiga kapitalöverföringar än genom bistånd och pekar på att flera undersökningar visar att de mål som mest effektivt uppnås genom bistånd är de som oftast är minst uttalade, nämligen givarlandets egna ekonomiska intressen.

Jag finner det praktiskt att översiktligt illustrera indelningen ovan, som i nedanstående typologi över olika typer av bistånd och dess effekter i givarlandet respektive mottagarlandet.

Schema 1. Typer av bistånd och dess effekter i givar- respektive mottagarland

	Gynnar givarlandets intressen	Möter mottagarlandets behov
<u>Moralisk humanitär grupp:</u> Medkänsla Solidaritet Rättvisa	Genom att man väljer att rikta biståndet till länder som är ekonomiskt eller politiskt intressanta	Katastrofbistånd och utvecklingsbistånd för att lindra fattigdom, sjukdom och förtryck i mottagarländer. Huruvida biståndet har denna effekt är omdiskuterat och kan bero bl a på hur det administreras och tas emot.
<u>Politisk/strategisk grupp:</u> Värva väljare Säkerhetspolitik Miljöpolitik Expansionspolitik Maktpolitik	Genom att stärka mottagarlandet avser man förebygga konflikter och miljökatastrofer och gynna den egna säkerheten	Kan i bästa fall gynna välstånd och i sämsta fall införa strukturer som ej är förenliga med inhemsk kultur.
<u>Ekonomisk/kommersiell grupp:</u> Kulturdumpning Nya marknader Råvarutillgång	Genom att binda upp handelspartners vidgas marknaden.	Direkt handel mellan industrialiserade länder och 3´dje världen kan gynna ekonomisk tillväxt i den senare.

Jag har i detta avsnitt översiktligt försökt beskriva vad bistånd är genom att indela det i olika kategorier mot bakgrund av de intressen som finns bakom biståndet i givarlandet och illustrera möjliga effekter i såväl givar- som mottagarland. Innan jag försöker placera in HIV/AIDS bistånd i denna uppdelning kommer jag att sätta bistånd i ett antropologiskt perspektiv.

2.3 Bistånd i ett antropologiskt perspektiv

Jag kommer att referera till ett antal teoretiker och i uppsatsen enbart nämna deras respektive efternamn. Kortfattade presentationer av dem finns i bilaga 1.

Det antropologiska perspektivet är studien av hur någon/något ser på sig själv och därigenom förstår världen. I denna uppsats blir det att försöka förstå den amerikanske statens agerande i sitt bistånd till kampen mot HIV/AIDS i Uganda. Min antropologiska fråga blir vilken bild av sig själv, sin roll i världen och av andra som man har i USA. Och följdfrågan blir om denna kan förklara varför USA använder sig enbart av AB strategin i motsats till flera andra länder, experter och oberoende undersökningar, som visar kondomens viktiga betydelse i kampen mot HIV/AIDS och således förespråkar ABC strategin.

För en antropolog ligger det nära till hands att se bistånd som en form av gåva i den mening M Mauss använder begreppet. Mauss ser givande av gåvor som ett kulturfenomen. Han ser det som ett utbytessystem där det finns regler för givandet, mottagandet och återgåldande (motprestation). Detta utbytessystem skapar och påverkar relationer. Det han analyserar är givandeprocesser i primitiva och något mera utvecklade samhällen. Han pekar också på en utveckling från gåvoinstitutionen i primitiva samhällen (där gåvan och givaren inte kan ses som helt skilda åt) till mera kontraktliknande förhållanden i mera utvecklade samhällen och sedan till ett köpslående i det moderna samhälle (där gåvan och givaren är helt skilda åt). Han beskriver gåvoinstitutionen som bestående av en moral som säger att det är en plikt att erbjuda gåvor, det är också en plikt att ta emot en erbjuden gåva liksom att återgålda en gåva. Om någon bryter mot dessa regler uppstår en konflikt mellan givare och mottagare. Gåvan och givandet är alltså, som Mauss beskriver det, reciprokt. Ett nutida vardagligt exempel är julklappsutbytet. Jag ger dig en julklapp och både du och jag ser det som självklart att du ska ge mig en julklapp tillbaka (Mauss 1972).

Om jag ser bistånd till Uganda som reglerat av ovanstående moralsystem skulle det innebära att det är en plikt för USA att ge bistånd till Uganda, en plikt för Uganda att ta emot gåvan och att ge en gengåva. Denna behöver inte nödvändigtvis vara av samma art som gåvan. Den kan bestå av sådana symboliska former av reciprocitet som stöd i internationella frågor, välvillighet vid handelsutbyte, inflytande över Ugandas regim eller inköp av mediciner och sjukvårdsmaterial från USA. En symbolisk form av gengåva skulle också kunna vara ett förbättrat rykte i världen av att vara en nation som gör gott och kan ha gott samvete. Mot bakgrund av att USA exempelvis inte undertecknat det miljöavtal som skapades i Kyoto och gång på gång gått emot FN:s rekommendationer, är det rimligt att anta att det i USA finns ett intresse av att bättra på sitt rykte i världen genom kompensatoriska åtgärder. Jag är dock mycket tveksam till om man verkligen kan påstå att Mauss' gåvomoral reglerar biståndsgivande i dagens samhälle. Begreppet reciprocitet är ändå användbart i analys av fenomenet

bistånd. När man tittar närmare bakom de intressen som finns bakom biståndet blir Mauss gåvomodell i allra högsta grad tillämpbar som en modell som lätt går att förena med min sammanfattande typologi under avsnitt 2.2.

Ett ord som ofta nämns i den svenska biståndsdebatten är solidaritet. Solidariteten anförts ligga bakom viljan att ge bistånd och att vara solidarisk ses som en medmänsklig plikt. A. E Kompter har i *Social Solidarity and the Gift* analyserat begreppen gåva och solidaritet och försökt relatera dem till varandra.

Vad har gåva och solidaritet gemensamt? Kompter beskriver solidariteten som ganska abstrakt, en känsla av samhörighet som kommer först. Gåva är oftast mer konkret och står för att utbyte av en materiell sak (behöver dock inte vara materiell) mellan människor med en viss relation. De båda begreppen kan sägas stå mycket nära varandra och gränserna kan diskuteras. Båda fungerar som ett slags band i relationerna; känslan att vilja ge gengåva och känslan av identifiering. De olika begreppen gåva respektive solidaritet har traditionellt tillhört olika discipliner. Gåvot teorierna har studerats mest inom antropologin av bl.a. Malinowski, Mauss, Lévi-Strauss och Simmel. Solidaritetsteorierna har istället den sociologiska traditionen koncentrerat sig på. Kända namn här är Durkheim, Weber och Parson (Kompter 2005:1f).

Samtidigt som Durkheim beskrev övergången från mekanisk till organisk solidaritet gjorde antropologer fältarbete som inspirerade till gåvot teorin. Sociologerna betonade delade värderingar och normer och den nya form av ömsesidigt beroende som det nya samhället medförde. Antropologerna såg på solidaritet som resultatet av reciprocitet mellan individer som hade sitt ursprung i gåvor och tjänster (Kompter 2005:189 f).

Kompter finner att teorin om den reciproka gåvan kan ses som en teori om solidaritet och urskiljer fyra viktiga dimensioner av denna solidaritet: Bekräftelse av den andre, socialt avstånd, motiv samt reciprociteten (Kompter 2005:195 ff).

Bakom gåvan, i Mauss' mening, finns antagandet att den andre är en möjlig frände. Utan erkännande av den andre och dennes identitet är inte reciprokt utbyte och de sociala band samt den solidaritet, som därigenom uppstår, möjlig. Kompter refererar här till Honneth och Haberman. Honneth menar att vi behöver respekt från andra för att kunna känna självrespekt. Han säger att det finns tre former för mellanmänskligt erkännande: kärlek, socialt liv och lagstiftning (love, life and law). Haberman menar att identitet är resultatet av ömsesidigt erkännande och att ömsesidigt erkännande ligger till grund för solidaritet. Erkännandet av det mänskliga värdet hos oss själv och andra är liktydigt med erkännandet av det ömsesidiga beroendet mellan självet och andra. Att "civil solidarity" minskar i dagens samhälle kan till stor del förklaras av att dess fundamentala bas, erkännandet av andras mänskliga värde, håller på att gröpas ur (ibid.).

Ju närmre givaren finns mottagaren desto mindre specifika är i allmänhet kraven på motprestation, medan det är vanligare att gåvor till okända ges för egen vinnings skuld. Konsistensen på solidariteten till dem som finns nära är en annan än hos den solidaritet vi har till de som finns på långt avstånd. Den tunna solidaritet, som vi kan känna till människor långt borta, har fördelen att den

gör det lätt att samla in pengar, men nackdelen att den är anonym. Den tjocka solidaritet vi kan känna till en nära anhörig är stark, men kan också upplevas som en börda (ibid.).

Kompter menar att den antropologiska teorin tillför motiven likhet och makt till den sociologiska teorin, där känslomässig bindning i förening med delade normer och/eller rationella val anses ligga till grund för solidariteten. Han delar in motiv för solidaritet i grupper som liknar Fiskes indelning av modeller som ligger till grund för socialt liv. Kompters indelning består av

1. påverkan gemensamma normer (ett motiv som förekommer vid solidaritet inom familjen).
2. likhet (ett motiv som finns med i utövandet av nationalism).
3. makt (ett motiv som kan finnas med vid utlåning av kapital till länder i tredje världen, min kommentar).
4. egenintresse och rationella val (ett motiv som kan finnas med i resonemanget: "jag ger så att jag kan få tillbaka")(Kompter 2005:199 ff).

Reciprociteten menar Kompter kan ha två skepnader: gåva eller offer. Man kan säga att gåvan och offret är de yttersta värdena på en skala. De skiljer sig åt genom att motprestationen är personlig och konkret när det gäller gåvor, men abstrakt och mera anonym när det gäller offer. Detta kan illustreras med gästfrihet där både gåva och tilltänkt gengåva konkret består av föda och tak över huvudet och en självmordsbombare som ger sitt liv för den goda saken och vars belöning är något så anonymt och abstrakt som en hjälteroll efter sin död (Kompter 2005:201 ff).

Med hjälp av detta slags förståelse av begreppet solidaritet utvecklar Kompter en teoretisk modell för solidariteten, som visar att dess fyra dimensioner tenderar att samvariera även om de inte alltid gör det. Ju större den sociala distansen är desto mindre är sannolikheten för erkänsla av enskilda individers värde, medan den säkert finns i den lilla familjekretsen. Solidaritetsmotiven relaterar i allmänhet till den sociala distansen. Påverkan, gemensamma normer och likhet finner vi ofta i små grupper där avstånden mellan individer inte är stora, medan makt och rationella val är vanligare då avståndet både känslomässigt och geografiskt är större. Likaså är gåvan vanligare inom familjer och små grupper, medan offer tenderar att vara mera vanligt i större sociala gemenskaper. Man kan dock lätt finna undantag från dessa allmänna samvariationer. Visst förekommer maktutövning i nära relationer och visst kan påverkan och likhet göra sig gällande i större enheter. Rena offer förekommer också inom familjer, exempelvis då mödrar ger sina liv för att barnen ska få överleva. Modellen visar dock, att det inte är lätt för den moderna människan att känna solidaritet med anonyma medmänniskor och främlingar. Ändå är det denna solidaritet som behöver öka, både därför att respekten för medmänniskor tenderar att minska och för att det ska bli möjligt för oss att leva i fred i en globaliserad värld (Kompter 2005:206 ff).

Ett alternativt sätt att se på solidaritet och gåvor uttrycks av M Rosenberg i *Non Violent Communication* och av R Eisler i *Bägaren och svärdet*. De presenterar ett alternativ till den i väst nu rådande människosynen där människan betraktas som i grunden lat, självisk och ond och därför behöver styras och lära sig att lyda normer för vad som är bra och dåligt, gott eller ont. Rosenbergs hypotes är att människan alltid styrs av sina grundläggande behov varav behov av kärlek, gemenskap, ömsesidighet, empati och att bidra är sådana som leder till solidariska beteenden. Eisler visar hur det historiskt funnit två poler som hon symboliserar med 1) bägaren, som symbol för

givande, jämbördighet och samarbete och 2) svärdet, som symbol för våld och hierarkiska härskarsystem. I detta synsätt finns utrymme för reciprocitet, givande och uppfyllande av behov utan att det leder till fördömande av handlingar som varande "själviska". Jag kommer inte att här vidareutveckla detta synsätt utan nöjer mig med att framhålla att den människosyn som leder till en "rynka på näsan attityd" vid tanken på att människor ger för att "få ett bättre samvete" inte är en gång för alla given. En annan människosyn skulle kunna se en annan grund för givandet än kristendomens strävan att tillfredsställa en Gud för att senare bli belönad i himlen, Den tillfredsställelse, som vi känner då vi ger, kan enligt Rosenberg och Eisler bero på att vi möter vårt behov av att bidra till liv och behöver inte bero på vår förväntan på gengåva (Rosenberg 2003 & Eisler 2005).

I den amerikanska beskrivningen av bistånd i HIV/AIDS frågor används begreppet "partner". G Dahl noterar i publikationen, "Responsibility and Partnership in Swedish Aid Discourse", att den svenska biståndspolitiken bytt "slagord" från solidaritet till partnerskap. Den nya (1997) svenska biståndspolitiken gällande Afrika är skriven i en tid, då man å ena sidan behövde signalera att man höll kostnaderna nere genom effektivitet (man hade budgetunderskott) och å andra sidan ville framstå som upplysta internationalister. Det ideologiska redskap som man använde för att nå dessa båda mål var att erkänna "den andre" som jämbördig partner och en självständig agent. Men i språkbruket misslyckades man med att bryta med den bild som man sade sig vilja göra upp med. Dahl invänder mot bytet av svenskt "slagord", dels att begreppet partnerskap inte har samma slagordsvärde som begreppet solidaritet, dels att begreppet partnerskap inrymmer en möjlighet att friskriva sig från ansvar för ett eventuellt misslyckande (2001). Ett liknande problem med begreppet partnerskap är, som Stirrat och Henkel också påpekar, att ansvarsfördelningen mellan parterna blir otydlig. Skulden kan i ett partnerskap läggas på den andra partnern (1997).

Dahl visar också att synen på bistånd i Sverige förändrats i takt med att synen på socialbidrag förändrats mot att socialbidragstagaren får ta ett allt större ansvar och ibland erbjuda en motprestation för att få sitt bidrag. Detta kan vara tecken på att vår syn på världen och oss själva förändrats och därmed har begrepp som solidaritet blivit mindre viktigt och begreppet partnerskap fått ökad betydelse. Detta är en utveckling i Sverige, men samtidigt är det så att begreppet partnerskap fått ökad betydelse världen över (Dahl 2001).

Jag har hittills uppehållit mig vid tänkande kring vad som kan ligga bakom gåvan/biståndet, vilket är naturligt eftersom denna uppsats handlar om huruvida intressen, som ligger bakom bistånd, kan förklara utformningen av biståndet. En teoretiker som ägnat sig åt effekter av bistånd är antropologen J Fergusson. Eftersom det mysterium som fascinerat mig rör fråga varför USA valt en annan strategi än den som visat sig vara effektiv, ser jag hans resonemang som relevanta för min analys. Jag ska här kortfattat redogöra för hans tankar i *The Anti-Politics Machine* (1994), eftersom han där berör fenomenet att bistånd kan få icke förväntade eller avsedda effekter, vilka kan sammanhånga med biståndsgivarens syn på sig själv, världen och "den andre".

Fergusson diskuterar "utvecklingsfixeringen" och dess betydelse för vad som verkligen blir följden av "utvecklingsprojekt". Det är ju trots allt så att västvärldens vilja att hjälpa tredjeverlden bygger på en syn att de är underutvecklade jämfört med oss. Det är kännetecknande för vår tid att idén om "utveckling" är central för vårt tänkande om så mycket. Under 1800-talet skulle det varit omöjligt att

förkasta eller avvisa begreppet "civilisation" och på 1300-talet begreppet "Gud". Man kunde diskutera teologiska begrepp eller den roll handeln spelar i civilisationsprocessen, men inte hurvida det bör finnas teologi eller civilisation i europeisk mening. Dessa begrepp refererade till självklara värden under sina respektive perioder och i vår tid refererar begreppet "utveckling" till ett för oss självklart värde. Regeringssätt och system värderas efter i vilken mån de befordrar utveckling. Precis som begreppet "civilisation" på sin tid, utgör begreppet "utveckling" idag ett galler genom vilket vi ser på de fattiga delarna av världen. Fattiga länder definieras som mindre "utvecklade". Det verkar självklart för oss att olika fattiga delar av världen har det gemensamt att de saknar "utveckling". Fergusson framhåller att olika människor kan mena olika saker med "utveckling" och att det förekommer diskussioner kring begreppet "utveckling". Men hans invändning är att man i dessa diskussioner inte ifrågasätter själva begreppet utan enbart diskuterar vad som är "verklig utveckling" (Fergusson 1994:XIII-XVI).

Även misslyckade utvecklingsprojekt kan skapa strukturell förändring, visar Fergusson. Det betyder att även, där man misslyckas med att få till stånd grundligt planerade strukturella förändringar, skapas ändå strukturella förändringar och i detta spelar begreppen stor roll (Fergusson 1994:275 ff). Ett försök att klargöra, vilka slutsatser Fergussons resonemang skulle kunna leda till, finns för den intresserade att finna i bilaga 2.

Även riktade projekt, som HIV/AIDS projekt, behöver ses i perspektivet av bistånd i allmänhet. USA:s bistånd till Uganda för att bekämpa HIV/AIDS kan ses som en (liten) del i ett större sammanhang och det är biståndssammanhanget i stort. I detta biståndssammanhang är "utvecklingssynen" gällande. Och det är denna Fergusson ifrågasätter.

Jag menar att resonemangen i detta kapitel för mitt exempel innebär följande: Den individuella givaren i västvärlden kan vilja väl och kanske rent av är altruistisk. Medel samlas in av NGO:s och av staten (i statens fall genom skattemedel). Oavsett om det rör sig om statligt eller frivilligt bistånd, är det NGO:s som verkställer både sin egen och staternas policys och de har en "utvecklingssyn". De använder regeringar och organisationer i tredje världen för att få till stånd utveckling så att de fattiga, svältande och förtryckta ska få det bättre. Men deras projekt är enligt Fergusson dömda att misslyckas, just därför att de har en "utvecklingssyn" och försöker pådyvla utveckling uppifrån och därmed förmedlar att de vet bäst = de som hjälpen ytterst syftar till att hjälpa är svaga. Vad som händer på vägen mellan den enskilde givaren och den enskilde i tredje världen, som givaren ville hjälpa, diskuterar RL Stirrat och H Henkel i sin artikel. De avslutar med att säga att i slutänden blir det uppenbart att det överflöd som används för gåvor är produkten av exakt samma system för produktion, utbyte och fördelning som ger upphov till den fattigdom som skapar behov av gåvor (Stirrat & Henkel 1997:80).

2.4 HIV/AIDS projekt som bistånd

HIV/AIDS är en sjukdom som identifierades i mitten av 1980 talet. De flesta som smittas av HIV utvecklar så småningom immunbristsjukdomen AIDS och dör inom ett fåtal år. Det finns, sedan några år tillbaka, bromsmediciner (Arv medicin) som skjuter upp detta, men medicinen är fortfarande relativt

dyr, vilket innebär att majoriteten av de sjuka i fattiga länder inte har tillgång till sådan. Epidemin i länderna söder om Sahara har lett till ökad dödlighet och trots att födelsetalen är höga kan man befara en befolkningsminskning inom kort. Medellivslängden minskar och kan år 2010 ha minskat till 30 år, vilket betyder en halvering av medellivslängden sedan 1980 talets början (Wijkman 2003:89-101).

I fattiga länder är fattigdomen en bidragande orsak till spridningen. Den fattiga befolkningen saknar ofta läskunnighet och får mindre information om samtidigt som den saknar resurser att införskaffa skyddsmedel och medicin. Det är också vanligt att barn och kvinnor behöver prostituera sig för att livnära sig eller skaffa sig "suggar daddies"³ för att kunna gå i skolan. Det finns också religiösa krafter som indirekt bidrar till smittspridningen. Det finns både kristna och islamitiska rörelser som är motståndare till användning av kondomer som skydd, eftersom de säger sig befara att kondomanvändning skulle leda till att man blev mera sexuellt aktiv (ibid.).

Den minskade medellivslängden leder till ökad fattigdom, eftersom allt mindre andel av befolkningen är i arbetsför ålder. Svältkatastrofer i Afrika beror inte enbart på brist på nederbörd utan också på brist på arbetskraft inom jordbruket. Svält liksom brist på lärare bidrar till ökade risker för smitta o s v. Experter menar att om inte något revolutionerande görs för att förhindra spridningen av HIV/AIDS kommer den att fortsätta öka och vara som högst 2060. Prognosen förörmörkas också av att i de mest drabbade länderna går större andel av budgetarna till krigsmakten än till kampen mot HIV/AIDS (ibid.).

Eftersom HIV/AIDS utgör ett allvarligt hot mot såväl hälsa som sociala system i speciellt Afrika, tyckte jag inledningsvis att det låg nära till hands att se HIV/AIDS bistånd som en form av katastrofbistånd. Men Wijkmans bild visar att det inte är självklart att HIV/AIDS-bistånd är eller bör vara en form av katastrofbistånd. Den bild han ger pekar mot att fattigdom i sig leder till ökade risker för smittspridning och att smittspridningen leder till ökad fattigdom. Det är alltså möjligt att också åtgärder som inte direkt inriktar sig mot HIV/AIDS genom information, skydd, sjukvård och bromsmedicin kan bidra till minskad smittspridning. Detta resonemang får också stöd i det faktum att, när de rika länderna i Europa och USA drabbats av smittan och fått viruset och dess smittvägar klarlagda, satte man igång informationskampanjer, utvecklade sjukvård och testmetoder samt så småningom bromsmediciner. I de rika länderna kunde man relativt snabbt få bukt med epidemin och drabbades inte av en sjunkande medellivslängd (ibid.).

Jag menar att HIV/AIDS projektet PEPFAR är en form av öronmärkt bistånd. Det skall användas för bekämpning av HIV/AIDS och inget annat. Men, om USA är en viktig biståndsgivare till Uganda totalt sett, påverkar det Ugandas benägenhet att rätta sig efter villkoren i HIV/AIDS biståndet, eftersom det kan vara farligt att stöta sig med en stor biståndsgivare, som man är beroende av inte bara då det gäller HIV/AIDS utan också för den totala ekonomin.

³ "Suggar daddies" En vanlig benämning på män som i utbyte mot sexuella tjänster ger unga flickor gåvor (godis, kläder, mobiltelefon, skolskjuts, skolavgifter etc.)

3. Presentation av en modell som förklarar gåvans förvandling på väg från ursprunglig givare till slutlig mottagare

Sampson skriver i sin artikel, "What is a donor?", att biståndsgivare för det mesta har goda intentioner, men att de har olika intressen i att ge bistånd. Ibland har organisationerna bakom biståndet även motstridande intressen. Sampson pekar på vikten av att komma ihåg att alla givare har sina givare som har sina osv. Det går alltså i en cirkel. Alla givare blir påverkade av sina givare, och påverkade av deras intressen, om inte annat för att få pengar. Sampson avslutar artikeln med påståendet att den som tror sig förstå givarnas värld lurar sig själv. Bland annat därför att den hela tiden ändras. Vad vi däremot kan försöka är att förstå under vilka villkor givarna och deras organisationer arbetar (Sampson 2002).

Den långa vägen från den ursprungliga biståndsgivaren till den slutliga mottagaren beskrivs av Stirrat och Henkel. De visar hur man kan få ökad förståelse för en del aspekter av NGO:s aktiviteter genom att använda antropologisk teori. Med Mauss' klassiska verk om gåvan som bakgrund undersöker de relationen mellan NGO:s i Väst och NGO:s i tredje världen. De beskriver hur det som startar som en synbart fri gåva omformas till en gåva, som är förenad med villkor, när den når den slutliga mottagaren. Fastän det på ytan ser ut som om gåvorna bara går i en riktning, finns det i verkligheten en symbolisk form av reciprocitet, som binder samman givaren i väst med mottagaren i tredje världen. Författarna hävdar att en mängd komplicerade relationer gör det mycket problematiskt att tala om eller ha partnerskap och att det inte finns någon fri gåva⁴ (Stirrat & Henkel 1997:69 ff).

En stor del av NGO:s medel kommer från privata givare. Dessa gåvor fyller också en symbolisk roll för att stödja NGO:s image av att vara en frivillig organisation som är beroende av gåvor från vanligt folk och skiljer sig från vinstgivande företag (ibid.).

Stirrat och Henkel hävdar inledningsvis att privatpersoners gåvor till NGO:s är fria gåvor, genom att de skiljer sig från Mauss' gåvor i det att de är utan tankar på gengåva (även om man ofta får skattereduktion genom donationer) och att givare och mottagare inte känner varandra. Dessutom skapar eller upprätthåller de inte relationer och består inte av ting som kan vara förknippade med eller symbolisera något utan av något så neutralt som pengar (ibid.).

Medan gåvan i ena änden av kedjan kan ses som relativt fri, ser det inte alls ut så i den andra änden. Den slutliga mottagaren får i bästa fall ta emot villkorade gåvor och i sämsta fall gåvor som är förenade med förmyndarskap och kontroll (ibid.).

Numera är det alltmera vanligt att NGO:s (liksom statliga biståndsgivare) i väst arbetar genom lokala NGO:s. En anledning är att man räknar med att lokala NGO:s mera effektivt når de slutliga mottagarna på gräsrotsnivå. Som resultat har man fått en kedja av organisationer (ibland upp till 4 eller 5 stycken), som kanaliserar gåvan från den ursprungliga givaren till den slutliga mottagaren. Alla dessa organisationer bildar ett slags nätverk. Oavsett om den vill det, blir den enskilde organisationen lätt en bricka i ett spel, som består av förmyndarskap och politisk manipulation. En försvårande faktor är här att lokala NGO:s ofta bildas som ett redskap för personer med politiska

⁴ Jag väjer att här använda benämningen "fri gåva" i stället för "ren gåva", eftersom ordet fri indikerar frihet från villkor.

ambitioner. En NGO i väst, som kanaliserar pengar genom detta lokala NGO, kan oavsiktligt därigenom bidra till en politisk utveckling som den inte önskar (Stirrat & Henkel 1997).

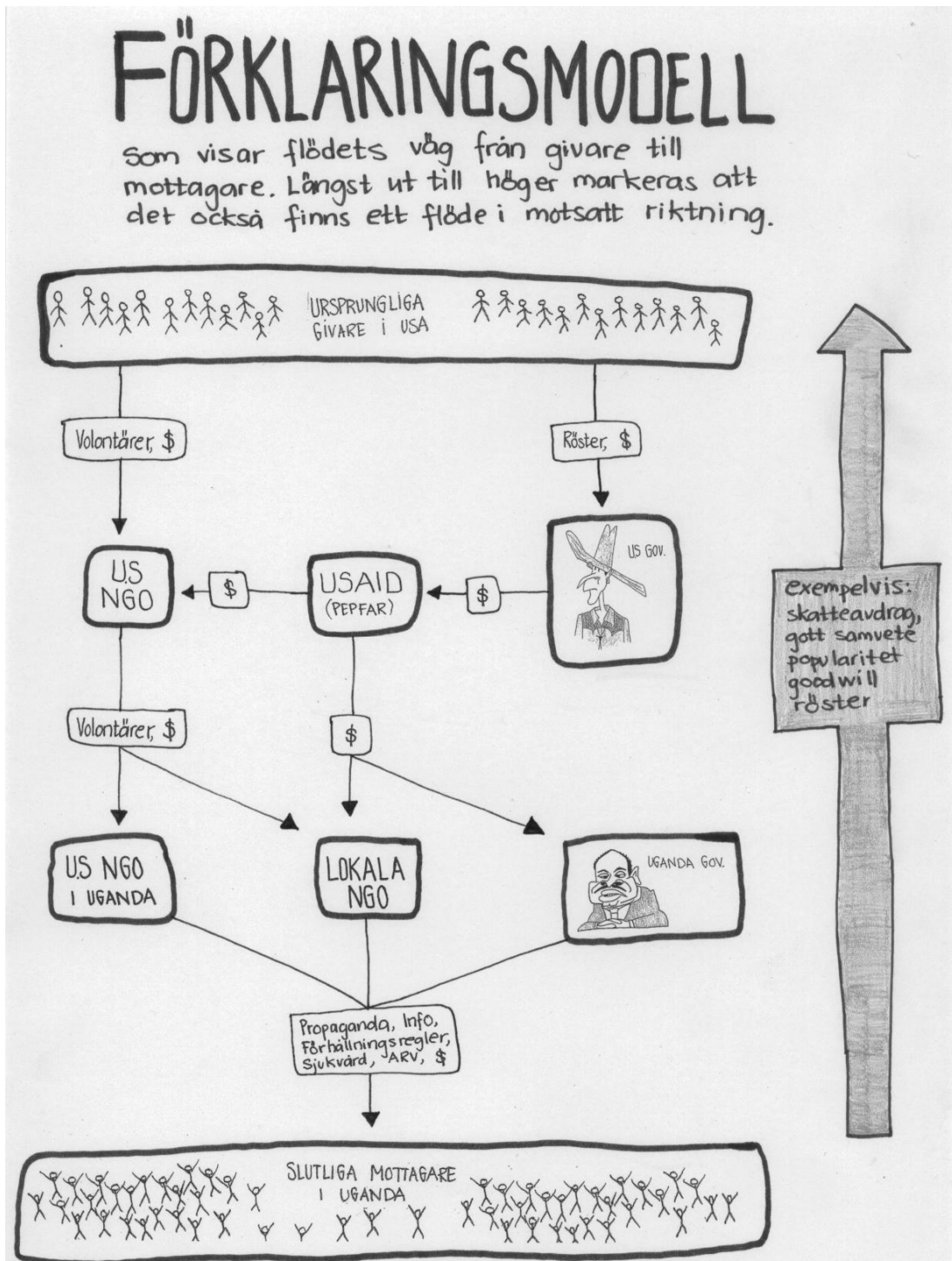
Stirrat och Henkel pekar vidare på att relationen mellan NGO:s i väst och lokala NGO:s numera allt oftare beskrivs som partnerskap, en relation där var och en bidrar med sina respektive resurser. De pekar på risken att givar/mottagarförhållandet därigenom maskeras och döljer att givandet definierar relationen, såsom att givaren har högre status än mottagaren samt gör mottagaren beroende av givaren. Många menar att relationen i partnerskap är jämn och ofta hörs argumenten som att givandet kan ses som en återbetalning av tidigare exploatering. Det är också vanligt att tala om bistånd som transaktioner och inte gåvor, vilket ger en mera jämställd bild av relationen. Det finns dock ett ojämlikt förhållande mellan dessa partners: NGO:s i väst väljer vilka lokala NGO:s de vill samarbeta med och därmed kommer intresse in i kedjan mellan givare och mottagare. Man kan säga att mottagarna också har ett val. De har ju möjligheten att säga nej till ett givarförslag. Frågan är dock om någon i en nödsituation någonsin är beredd att säga "nej". Stirrat och Henkel fastslår, att partnerskap är ett ambivalent koncept på fler sätt, bl.a. också därför att det lätt suddar ut identifieringen av parterna och det kan bli svårt att avgöra vem som ansvarar för vad i olika sammanhang (1997:74-ff).

Från att ha varit en fri gåva som givits utan intresse av en anonym givare förvandlas den till en ofri transaktion när den når internationellt arbetande NGO:s. Då fångas den in i ett system av regler, som delvis utgörs av ländernas lagar men också av organisationernas syfte och regelverk, som gäller då den transformeras för att få effekter på den fattigdom som ska avhjälpas. I nästa steg, då gåvan förs över från NGO i Väst till lokala NGO:s, blir gåvan ännu mindre fri. Det som kallas partnerskap genomsyras av förhandlingar, kalkyler, kontraktsskrivning o s v. NGO:s i Väst⁵ erbjuder hjälp, men de vill i utbyte ha genomförande av projekt som stämmer överens med deras idéer om utveckling och försäkran om att hjälpen når de fattiga. Det som de lokala NGO:s kan erbjuda är legitimering av NGO:s i Väst. När gåvan vandrar vidare i kedjan blir den alltmer villkorad. Det som började som en anonym fri gåva blir i slutändan ett ting i den verkliga världen – en resurs som man konkurrerar om och kontrollerar (ibid.).

Inspirerade av antropologen Parry visar Stirrat och Henkel också på betydelsen av att kristendomens idéer om att alla är lika inför Gud och att ge utan förväntan på gengåva är en dygd som kan ge givaren frälsning. De pekar på att många NGO:s har kristna förtecken och andra lutar sig mot kristna värderingar. Även i vårt sekulariserade samhälle är idéer om givande nära sammanlänkade med begreppet samvete. De pekar också på att ett av de teman som finns hos NGO:s är identifikation. När man talar om partnerskap talar man om identifikation mellan fattiga och rika. Dessutom uppmanas frivillig givarna i kampanjer att identifiera sig med den svältande massan för att dela med sig av sitt överflöd. Den mera uttalat religiösa organisationerna talar om de svältande som Jesu barn och uppmanar till identifikation med Jesus. Här blir Mauss' tema att gåvan är en del av givaren tydlig. Så drar Stirrat och Henkel slutligen slutsatsen att kanske inte den ursprungliga gåvan

⁵ Med väst avses i denna uppsats "den rika delen av världen", främst västra Europa (nuvarande EU) och forna kolonier med engelska som främsta modersmål (USA, Australien, Canada). Japan anses inte tillhöra västvärlden även om det är världens näst största ekonomi.

är så fri. Även i detta led finns en reciprocitet. Jag ger och får i utbyte ett gott samvete (Stirrat & Henkel 1997:77 ff).

I modellen som illustreras på föregående sida, finns i mitt exempel i ena ändan USA:s befolkning i dess egenskap av potentiella givare, skattebetalare och röstande. I den andra ändan finns Ugandas befolkning som behöver och tar emot hjälp i form av information om HIV/AIDS, ARV-medicin, propaganda (förhållningsregler för att undvika smitta) och kondomer (material för att undvika smitta). Mellan dem finns NGO:s verksamma i USA, NGO:s som är internationellt verksamma, NGO:s filialer verksamma i Uganda, Lokala NGO:s i Uganda, den amerikanska staten med UNAIDS och PEPFAR samt den Ugandiska statsapparaten. Var och en av dem har en givare och låter sig rimligtvis påverkas av sin givares intressen för att få medel som de i sin tur kan ge vidare. För att förstå vilka tankar och föreställningar som påverkar

USA:s statsapparat så att den anser det vara viktigt att det HIV/AIDS förebyggande arbetet sker genom avhållsamhet och trohet och *inte* med hjälp av kondomer, behöver jag alltså veta något om den amerikanska befolkningen, som ger stöd åt NGO:s samt röster och skattemedel åt regeringen. Om jag dessutom vill förstå vad som påverkar den Ugandiska statsapparaten så att den accepterar villkor för HIV/AIDS-bistånd, som inte bygger på den erfarenhet man har i landet, behöver jag också veta något om under vilka villkor denna statsapparat arbetar.

4. Fallstudie

Hittills har jag använt mig av teorier som skapats av framför allt Mauss, Stirrat och Henkel, Fergusson och Kompter för att öka förståelsen av biståndprocessens komplexitet. Vidare har jag presenterat en modell som förklarar gåvans förvandling på väg från ursprunglig givare till slutlig mottagare. Jag kommer i detta avsnitt att sätta in mitt exempel; PEPFAR, i denna modell. Först presenterar jag den ursprunglige givaren, som i mitt fall är den amerikanske medborgaren, som genom att rösta väljer landets ledning och genom att betala skatt finansierar PEPFAR. Denne ursprunglige givare kan i utbyte få förvissningen om att de värden han värnar om skyddas och bekräftelse av dessa värden. I nästa led diskuteras den amerikanska regeringens och PEPFAR – administrationens policy och utbyte av biståndet. Därefter kommer jag mycket översiktligt att beskriva NGO:s i USA och Uganda, som fått i uppdrag att förmedla biståndet genom att genomföra projekten. Dessa består huvudsakligen av trosbaserade organisationer (FBO:s) och får i utbyte, dels bekräftelse av sina värden, dels ett rättfärdigande av sin existens.

En annan aktör som har betydelse för vilka projekt som släpps in i Uganda är den ugandiska regeringen och ytterst presidenten, som diskuteras i avsnitt 4.5. Jag konstaterar att presidenten genom att ta emot gåvan håller sig väl med en betydelsefull biståndsgivare, vilket är viktigt för landets ekonomi, vilket är av vikt för att han ska kunna hålla sig kvar vid makten. Den slutlige mottagaren, det ugandiska folket, beskriver jag under avsnitt 4.6. Den gåva detta folk får är dyra bromsmediciner och hälsovård och preventiva åtgärder som saknar något. Slutligen analyseras huruvida kritiken av PEPFAR, som bygger på vetenskap och beprövade metoder, lett till modifiering av PEPFAR:s policy.

4.1 Den ursprunglige givaren av skattepengar och röster – människor i USA

I mitt exempel studeras enbart statliga medel, som används i den internationella kampen mot HIV/AIDS. Statliga medel har sitt ursprung hos skattebetalarna och det är majoriteten av dessa som röstat fram landets ledare. Hypotesen att majoriteten av mitt falls ursprungliga givare har åsikter och värderingar som stämmer överens med statsledningens är därför rimlig. Politiker, som vill ha eller behålla makt, behöver anpassa sig efter de åsikter och värderingar som väljarna har i det demokratiska system som råder i landet.

Det är inte svårt att finna undersökningar som visar att konservativa kristna värderingar haft stor genomslagskraft i USA under senare år. Några av dessa står att finna i min litteraturlista⁶.

Ett sätt att studera värderingar som är allmänt spridda i USA är att ta del av TV-serier och filmer som producerats i landet. För en svensk erbjuds frekventa möjligheter att ta del av dessa genom utbudet i Sveriges television. Ett exempel som jag osökt kommer att tänka på utgör den på kanal 5 på eftermiddagen sända serien "Sjunde himlen". Här framhävs övertygelsen om att det finns en Gud som dömer vad som är rätt respektive fel, att det är viktigt att följa hans rättesnöre och att det finns en

⁶ L Young & J Everit, 2004, *Advocacy Groups*, Vancouver: University of British Columbia Press, XII 174

G Langer & J Cohen, 2005, *Public Opinion Quarterly*, vol 69, no 5 744-759

överlägsen rätt väg att gå även om den stundtals kan vara svår att finna. Att det är av yttersta vikt att sexuella aktiviteter endast sker inom äktenskapets ramar är här en självklarhet. I ett land där en sådan grundsyn finns kan politiker som anspelar på konservativt kristna värderingar vinna framgång. Givetvis kan politiker också påverka en opinion, och lättast går det om man använder sig av känslomässigt laddade begrepp. Politikens inflytande över produktion av filmer och TV-serier skall heller inte underskattas.

Vi kan alltså se att, i det fall jag studerar, finns redan i det första ledet i förklaringsmodellen, de amerikanska väljarna, de värderingar som styr den slutliga strategin vid genomförandet av biståndet.

4.2 Den amerikanska regeringen och PEPFAR - policy och uttalanden

I USA bildades 1961 på uppdrag av president John F. Kennedy, USAID, som sammanlänkade och samordnade tidigare aktiviteter som lån till utvecklingsländer, matsändningar, fredsprogram osv. USAID:s främsta mål deklarerades vara att fokusera behoven i en föränderlig värld, hjälpa länder att vara oberoende och bli självförsörjande. Det är viktigt att USA:s biståndsprogram fortsätter och förbättras, sade president Kennedy och motiverade detta med att fortsatt fattigdom skulle leda till kaos och kollaps för existerande politiska och sociala system. Detta skulle i sin tur leda till att totalitära regimer tog över och därmed skulle USA:s egna säkerhet vara hotad liksom amerikansk egendom. USA behövde bistå fattiga länder för att värna om sin egen säkerhet och politiska frihet (www.usaid.gov/about_usaid/usaidhist.html 060112). USAID fokuserade således utveckling som skulle leda till ekonomisk tillväxt, demokrati, politisk stabilitet och förhindra det ideologiska hot som kommunismen utgjorde.

President Bush deklarerade i sitt tal till nationen 2003 att han ville att USA skulle förbinda sig att satsa på kampen mot HIV/AIDS och vara världsledande i denna kamp.

There are only two possible responses to suffering of this scale. We can turn our eyes away in resignation and despair, or we can take decisive, historic action to turn the tide against this disease . . .

(www.usaid.gov/our_work/global_health/aids/pepfar.html 051130)

Han lade fram sin plan, President's Emergency Plan For Aids Relief (PEPFAR), i kongressen, som i maj samma år gav sitt samtycke och fastställde "United States Leadership Against HIV/AIDS, Tuberculosis and Malaria Act of 2003" PL108-25 (www.usaid.gov/our_work/global_health/aids/pepfar.html 051130).

Innebörden av denna lag var att man under den kommande femårsperioden skulle använda 15 billion \$ för kampen mot HIV/AIDS i 15 speciellt utvalda länder. Som mål sattes upp att under perioden förhindra smitta av 7 miljoner människor, att ge vård åt 10 miljoner smittade och att 2 miljoner AIDS-sjuka människor vid utgången av 2006 skulle få ARV-behandling. Kongressen krävde att PEPFAR pengarna skulle delas upp enligt följande, 55 % till behandling av individer med HIV/AIDS, 15 % för att lindra de smittades lidande, 20 % till förebyggande av HIV/AIDS och 10 % till hjälp för de drabbade barnen. Av de 20 % som skulle användas för förebyggande av sexuell smitta skulle minst 33 %

användas i program som hade avhållsamhet som strategi

(www.genderhealth.org/pubs/PEPFARpreventionfundinglpi.pdf 051227)

De mål, som PEPFAR i offentliga dokument uttalas ha, är att förhindra smitta och lindra redan smittades lidande genom stöd och bromsmedicin. Vilka intressen kan då ligga bakom dessa mål? Vid sitt tal till nationen 2003 lade presidenten vikt vid att framhålla dels den moraliska dimensionen (att hjälpa de som lider), dels den amerikanska nationens storhet som världens ledare i kampen (se citatet ovan). Exempel på hur aktionen förefaller stärka känslan av att vara en betydelsefull aktör är lätta att finna i offentliga presentationer och rapporter. Här följer ytterligare ett exempel :

Recognizing the global HIV/AIDS pandemic as one of the greatest health challenges of our time, President George W Bush announced the Emergency Plan in 2003 – the largest international health initiative in history by one nation to address a single disease. Under the leadership of the U.S. Global AIDS Coordinator, USG agencies implemented the Emergency Plan, working collaboratively as strong, interagency country teams under the direction of the U.S. Ambassador. These teams capitalize on the expertise of each USG agency and leverage partnerships with host governments, multilateral institutions, NGO:s and the private sector to implement effective programs for combating HIV/AIDS and ensure efficient use of USG resources.

(www.state.gov/s/gac/rl/cp/50808.htm 050812)

I Sampsons terminologi är det väljarna, som är givarens (den amerikanska regeringens) givare. I USA utgör de konservativa kristna en betydande del av väljarna. För dem är det viktigt att hjälpa fattiga och sjuka. Det är också viktigt att man inte har sex utanför äktenskapet. Som president i USA kan man få stöd av dessa väljare om man deklarerar sig vilja hjälpa fattiga och sjuka förutsatt att man samtidigt värnar om det heliga äktenskapet. Att samtidigt måla upp en bild av den egna nationens föregångarställning och moraliska överlägsenhet stärker givetvis den sittande regerings ställning.

De intressen jag genom att ta del av offentliga dokument från den amerikanska regeringen kan finna bakom PEPFAR är således att framhålla den amerikanska nationens storhet och moraliska överlägsenhet genom att dela med sig åt de behövande och bidra till världsfred genom att förebygga konflikthärddar. Detta utesluter inte att det också kan finnas outtalade intressen som att vidga det område i världen som man har inflytande över och få avsättning för mediciner och annat som man har överskott på eller behöver vidga marknaden för, vilket jag kommer att återkomma till under kommande avsnitt. Vad jag vill peka på här är att det ofta är omöjligt att läsa ut något väsentligt ut policys som regeringar deklarerar. Det, som är viktigt att granska, är också deras handlingar d v s vilka organisationer de väljer för att utföra policyn och hur dessa organisationers policys ser ut.

4.3 Administration av PEPFAR

Alla medel som används under PEPFAR:s namn är inte nytillskapade medel. USA använde redan innan deklARATIONEN av PEPFAR medel för att bekämpa HIV/AIDS och av 15 billioner \$ utgör

ca 5 billioner \$ fortsättningen på tidigare gjorda bilaterala överenskommelser, vilka nu ingår i PEPFAR. (www.avert.org/pepfar.htm 051108).

Att man valde att presentera PEPFAR som om det rörde sig om 15 billioner \$, ger stöd åt min tolkning i föregående avsnitt, att det var viktigt för den amerikanska regeringen att framhålla storheten hos den amerikanska nationen och dess satsning.

Det organ som tillskapades för att koordinera alla medel från USA globalt kallas OGAC (Office of the Global AIDS Coordinator). Denna myndighet definierar vilka program som ska räknas inom de 33 % av de medel, som ska användas för förebyggande av sexuell smitta. De kan välja att inom denna tredjedel endast räkna med projekt som uteslutande är för avhållsamhet eller till denna tredjedel också räkna de program som omfattar både avhållsamhet, trohet och kondomanvändning. OGAC tolkar lagen så att man till den öronmärkta tredjedelen räknar enbart program som uteslutande använder AB strategi, men inte C strategin. Lagen säger att minst 33 % ska användas för AB strategi, men i praktiken har man använt långt större andel för dessa program. Av de medel som avsattes för preventiva åtgärder i Uganda användes budgetåret 2004 60 % och 2005 56 % för rena AB program. Alltså missgynnas effektiva skyddsprogram, som inte följer dessa tankar, genom överskridande av de öronmärkta medlen (www.genderhealth.org/pubs/PEPFARpreventionfundinglpi.pdf 051227).

Undersökningar visar att 55 % i åldrarna 15-24 i Uganda är sexuellt aktiva. Detta visar på att det behövs läggas tyngre vikt på program som stödjer säker sex (ibid).

Trots att kongressen beslutat att totalt 15 biljoner \$ skulle få användas för PEPFAR under hela femårsperioden, bestäms det årligen hur mycket som verkligen ska spenderas under just det året. Det är alltså inte säkert hur mycket som kommer att användas varje år. Presidenten har inte krävt de 3000 miljoner som det var beräknat per år. År 2004 och 2005 begärde han endast 1,900 miljoner \$ eftersom han tyckte att de årliga utgifterna skulle minska. Uganda fick 80.6 miljoner \$ budgetåret 2004 och 112.8 miljoner \$ budgetåret 2005 (www.state.gov 050215).

I detta avsnitt har jag visat att en femtedel av PEPFAR pengarna hittills inte använts per år samt att den andel medel som öronmärkts för AB strategin överskridits.

4.4 NGO:s i USA och Uganda

I en rapport till kongressen framhålls att regeringen anser att lokalsamhälle och troendebaserade organisationer är de som bäst känner av samhällets behov i kampen mot HIV/AIDS. De har kontakt med människor som verkligen lever i det. PEPFAR stödjer dessa, eftersom dessa anses vara de som kan utforma de mest kultur anpassade och lyckade programmen på plats. USA fokuserar på lokala samarbetspartners (80 % av PEPFAR:s samarbetspartners är lokala organisationer) och bland dessa prioriteras trosbaserade organisationer, vilket man motiverar med att i de aktuella länderna är mer än 80 % av befolkningarna aktiva i religiösa organisationer (www.state.gov 051130).

Hur det är att i Uganda arbeta i projekt som har stöd av PEPFAR pengar belyses nedan under avsnitt 4:6 i en redogörelse för ett samtal med en socialarbetare i motsvarande funktion och situation i Zambia.

4.5 Regeringsnivå i Uganda

HIV/AIDS politiserades tidigt i Uganda och president Museveni drev kampanjer för att bekämpa sjukdomen. M Jacobson beskriver hur HIV/AIDS frågan politiserades i Uganda. Hon testar tre hypotetiska förklaringar till att frågan kom på den politiska agendan, nämligen: 1) den initierades av landets ledning, 2) den initierades av civilbefolkningen, och 3) den initierades av biståndsgivande organ. Jacobson kom fram till att den första hypotesen fick mest stöd i vad som verkligen skett och de verklighetsbeskrivningar som hennes informanter gav. Det var president Museveni som tog initiativ till och drev kampanjen. Civilbefolkning och biståndsgivande organ motarbetade inte kampanjen, utan blev efterhand alltmer välvilligt inställda till den. Jacobson menar dock att det intresse som biståndsgivande organ senare visat och visar för HIV/AIDS-problematiken kan förklara varför president Museveni fortsatt sitt engagemang i frågan (Jacobsson 2004:77 ff).

Varför initierade då Museveni kampen mot HIV/AIDS i Uganda? Maria Jacobson beskriver hur han just kommit till makten genom väpnad kamp och hade sitt stöd och sin säkerhet i armén. Samtidigt var emellertid armén hotad av sjukdomen HIV/AIDS och det blev för presidenten viktigt att ta hotet på allvar för att på sikt säkerställa sin ställning (ibid.).

Jacobsons tanke, att det intresse som biståndsgivande organ visat HIV/AIDS-problematiken påverkat president Musevenis fortsatta engagemang, stämmer väl överens med det faktum att Ugandas ekonomi till avgörande delar är beroende av bistånd.

Antropologen Brooke Grundfest Schoepf beskriver hur Museveni inledningsvis under tidigt 1990 – tal, av religiöst ideologiska skäl, var motståndare till kondomanvändning. Då han fick klart för sig att armén var drabbad av HIV/AIDS ändrade han ståndpunkt och började offentligt förespråka kondomanvändning (Schoepf 2003:560 f).

Jemsby framhåller att Uganda länge varit favoritlandet bland biståndsgivare och menar att detta kan beror på president Musevenis samarbetsvillighet. USA är Ugandas största biståndsgivare och Ugandas budget består till hälften av biståndspengar (Jemsby 2005:21).

Mot bakgrund av ovanstående menar jag att det är lätt att förstå varför presidenten är så samarbetsvillig, om inte så står landet i en enorm ekonomisk kris. En ond cirkel har uppstått. Och här tycker jag det blir extra tydligt att begreppet partnerskap inte passar i detta fall. Partnerskap är något som kan finnas mellan två likställda parter vilket inte är fallet här. Inte kan väl den ena av två likställda parter i ett partnerskap plötsligt kräva att den andra parten skall bete sig på ett nytt sätt. Och om så vore fallet skulle den likställda partnern hävda sin rätt att fortsätta använda ett beteende som visat sig vara framgångsrikt i den kamp man tillsammans för i sitt partnerskap. Jag skulle snarare vilja kalla det ett beroende.

4.6 Den slutlige mottagaren, situationen för civilbefolkningen i Uganda

I slutet av 2002 visade de nationella siffrorna på HIV/AIDS förekomst att ca 6.2% av den totala Ugandiska befolkningen var smittad. Jämförande siffror visar att på 1990talets början så var siffrorna

18% och tom. 30% i de värst drabbade områdena (<http://www.aidsuganda.org/aids/index.htm> 051126).

Schoepf visar med stöd av uppgifter från andra av varandra oberoende rapporter att det, under slutet av 1990-talet och början av 2000-talet, i vissa delar av Uganda verkligen skedde en minskning av andelen HIV/AIDS drabbade i Uganda. Den minskade andelen smittade kan ha olika förklaringar. En förklaringsfaktor kan vara att en del av de människor som varit smittade nu dött, men trots att detta säkert skett också i grannländerna, har man där inte sett motsvarande minskning av andelen smittade. Schoepf framhåller att de flesta är överens om att förändrade sexuella beteenden i Uganda bidragit till minskning av andelen smittade. En förändring som bestod i senare sexuell debut bland de unga, ett minskat antal sexuella partners per person, ökad grad av trohet inom äktenskapet och ökad användning av kondomer, speciellt i samband med riskfyllt sex (Schoepf 2003:552).

Exempel på andra källor som visar dels att det faktiskt skett en minskning av andelen smittade i Uganda, dels att detta kan förklaras av en kombinerad användning av A, B och C strategierna, är Human Rights Watch, Guttmacher Institute, Center for Health and Gender Equity samt UNAIDS. Schoepf redogör också för den attitydförändring till användning av kondomer som under 1990-talet ägde rum i Uganda. Här fanns ett motstånd som bestod av myter och felaktig information som spreds av ideologiska motståndare till preventivmedel. I Afrika, liksom i andra delar av världen, förekommer det att män talar om kondom användning som lika lite lustfyllt som att suga på en karamell med omslagstappert på. Katolska, evangeliska och muslimska kyrkor har inställningen att sexualundervisning av unga leder dem in i fördärv och att HIV/AIDS är syndens belöning. Aktivt motarbetande av kondom användning spädde på av sociala faktorer som var resultatet av internationella epidemiologers råd att kondomer borde användas av speciellt utsatta grupper. Detta ledde till stigmatisering av kondomer som något som bara de som hade kontakt med prostituerade behövde använda sig av (Schoepf 2003:560 ff).

Internationella organisationer som UNICEF hade i början av 1990-talet sedan länge förespråkade samtidigt användning av tre strategier (avhållsamhet, trohet och reducerat antal sexuella partners samt kondom användning) i kampen mot HIV/AIDS. I Uganda skedde vid denna tid tre viktiga ting: 1) President Museveni tog offentlig ställning för både öppenhet i HIV/AIDS frågan och kondom användning, 2) Den Ugandiska frivilligorganisationen, The AIDS Support Organisation (TASO) blev alltmera aktiv och 3) Sjukdomen var nu så spridd att alla hade någon närstående som var smittad, vilket gjorde det svårt att blunda för problemet. Sexualundervisning blev vanlig och tillgången till kondomer ökade markant. Schoepf redogör för en mängd utsagor och vittnesmål om denna kulturella förändring (ibid.).

Jemsby ger i sin artikel ett vittnesbörd av samma slag som Schoepf och menar att det inte är rimligt av USA att förvänta sig att hela landet ska rätta sig efter de högerkristnas familjevärderingar i USA. I AB policyn gäller avhållsamhet som skydd utanför äktenskapet och trohet som skydd i äktenskapliga förbindelser. USA:s bistånd till Uganda i kampen mot HIV/AIDS är alltså villkorat och kampen förs enligt Jemsby under parollen "In Good We Trust" (2005:16 ff).

Idag är fortfarande Museveni president i Uganda men han har nu ändrat sin ståndpunkt och förespråkar endast AB policyn. I artikeln belyses att presidentens ändrade ståndpunkt sammanföll

med att USA:s bistånd till Uganda tredubblades. Detta bistånd är en del av USA:s PEPFAR kampanj. Större delen av dessa biståndsmedel är villkorade till projekt som förespråkar avhållsamhet och trohet som de rätta medlen i kampen mot HIV/AIDS (ibid.).

Liksom Schoepf framhåller Jemsby att oberoende rapporter visar att kondompropaganda är mera framgångsrikt än kampanjer för avhållsamhet. Hon fortsätter med att beskriva hur man nu (år 2005) i Uganda inte öppet vågar sälja kondomer och hur missionärer intalar befolkningen i Uganda att kondomerna kan vara insmorda med smitta och därför bör undvikas i kampen mot HIV/AIDS (ibid.). UNAIDS tidigare lokale chef i Uganda, Ruben del Prado, uttalade sitt stöd för användning av kondomer och motstånd mot en begränsning av ABC-kampanjen till en AB-kampanj. Han talade dessutom om homosexuellas rättigheter och har nu fått lämna sin post eftersom han inte längre är önskvärd i Uganda (ibid.).

I september 2005 gjorde M Mogwanja, FN:s coordinator för HIV/AIDS frågor i Uganda, ett uttalande där han påtalade bristen på kondomer i Uganda. Han framhöll som FN:s åsikt att det är viktigt att se till att kondomer tillförs i Uganda i lång tid eftersom det visat sig vara den mest effektiva formen för att hindra spridningen, även om avhållsamhet och trohet också är viktigt. I slutet av 2004 och i början på 2005 kallade regeringen tillbaka ett stort parti kondom (Engabu) och en brist på kondomer uppstod. FN såg till att, med hjälp av många, bl.a. SIDA, snabbt ta fram 20miljoner kondomer som Ugandas regering godkände (051130 www.unaids.org/html/pub/media/press-statements01/s_untg_condoms_02sep05_en_pdf.htm).

Enligt Human Rights Watch (HRW) kunde man under hösten 2005 i Ugandas huvudstad Kampala tydligt se att den rådande strategin bestod av A och B men inte C. På uppsatta plakat (billboards) stod hur osäkra kondomer ger ett mycket osäkert skydd och att avhållsamhet är det enda säkra. Sådan information stod USA, Ugandas regering och religiöst orienterade organisationer bakom. Då den Ugandiska regeringen drog tillbaka Engabu kondomerna 2004, uppstod det underskott på kondomer. Efter detta införde regeringen krav på nya tester och skatter på alla kondomer, vilket ledde till en prisökning på över 500 procent. Detta trots att tester av de tillbakadragna kondomerna visade att dessa var utan anmärkning (www.hrw.org/english/docs/2005/09/14/uganda11744.htm 051129).

Min bild av situationen idag i Uganda hade jag, den 16/2 2006, möjlighet att komplettera med ett samtal med antropologen och regionale samordnaren av SIDA:s och Norges HIV/AIDS-aktiviteter i Afrika, Paul Dover. När jag nämnde de indragna kondomerna i Uganda skrattade han, skakade på huvudet och sa att vad som verkligen hände och vem som drog i vilka tåtar kommer vi aldrig att få veta. Vi kan bara spekulera. Han bekräftade att det bland internationella aktörer i kampen mot HIV/AIDS finns två läger som består dels av konservativa religiösa (framför allt företrätt av USA och islamitiska länder), dels "the light minded" (där typiska företrädare är de skandinaviska länderna och Nederländerna) och att detta utgör ett problem både då man försöker formulera gemensamma deklarerationer vid internationella konferenser och i arbetet på fältet. Paul Dover bekräftade också att Ugandas utveckling skiljt sig från övriga länders i Afrika genom att man där kan tala öppet och HIV/AIDS och där de försök att dölja sjukdomen som finns på andra håll inte längre finns. Intervjun ägde rum på det regionala huvudkontoret i Lusaka i Zambia och det låg nära till hands att jämföra med de attityder man kan möta i detta land. Här kan man visserligen tala om att HIV/AIDS utgör ett

problem, men då man talar om orsaken till släktingars död uppges den ständigt vara malaria. Visst kan man dö av malaria, men risken för att man gör det är oändligt mycket större om man har utvecklat AIDS. Dover berättade hur en undersökning av dödsorsakerna hos unga människor med hjälp av dödsattester visat att majoriteten klassificerats som "okänd dödsorsak". Sådana företeelser förekommer inte längre i Uganda.

Under vistelsen i Zambia hade jag också, den 29/1 2006, möjlighet att samtala med en socialarbetare som arbetar i HIV/AIDS-projekt med projektmedel från PEPFAR, Catherine M. Samiselo. Jag bad henne berätta vad PEPFAR pengarna betydde i hennes arbete. Under samtalet visste hon inte vilken inställning jag hade till PEPFAR, enbart att jag var bekymrad över HIV/AIDS spridning i Zambia och andra afrikanska länder söder om Sahara. Hon började med att redogöra för de åtgärder som PEPFAR-medlen möjliggjort och sa att de betydde mycket för tillgången till bromsmediciner, medel för att ge stöd åt föräldralösa barn och för vård av AIDS – sjuka. Hon såg det dock som ett problem att man tvingades köpa medicinerna från USA, fastän det var möjligt att köpa dem billigare på annat håll. Att arbetet var oerhört regelstyrkt och kontrollen av att reglerna följdes ingående bekymrade henne också, eftersom mycket tid behövde ägnas åt administrativt arbete. Då jag frågade vilken betydelse PEPFAR haft på arbetet med att förebygga smitta, såg hon bekymrad ut. Hon sa att hon personligen såg det som ett problem att det var så tydligt uttalat att rådgivning till ogifta personer under 25 år enbart fick förespråka AB strategi. De som var gifta och över 25 år kunde man undervisa i kondomanvändning, men bara som sista utväg och pengarna fick under inga omständigheter användas för inköp av kondomer. "*But the reality is, you see, young people behave as young people always have done and would have been better off with condoms*". Jag har ingen anledning att tro att denna socialarbetares villkor i Zambia skiljer sig från villkoren för den socialarbetare som arbetar i ett projekt som stöds av PEPFAR i Uganda.

Dessa och andra bilder från möten med människor i Zambia, är inte bilder från Ugandas verklighet, men de stärker den bild av verkligheten för människor i Uganda som ovan beskrivits. Den situation som Jemsby beskrev i artikeln, som ursprungligen fångade mitt intresse för min frågeställning, stämmer således. Man kan befara att den nedgång i andelen HIV/AIDS smittade, som skett i Uganda, kan komma att vändas till en ökning av andelen smittade pga. förändrad strategi i kampen mot smittan. Den slutlige mottagaren får en gåva bestående av onödigt dyra bromsmediciner, hälsovård och beskedet att han efter att under det senaste decenniet ha ändrat sin attityd och sitt beteende nu behöver ändra detta igen. Det som han inte får är möjligheten att vara sexuellt aktiv, smittorisken till trots, med hjälp av kondomer. Gåvan är inte till hjälp den som själv är smittad eller har en smittad partner. De unga tröstar sig med anal- och oralsex i tron att detta inte är sex och ovetande om att de kan smittas på detta sätt.

4.7 En massiv kritik av PEPFAR:s policy – vad leder den till ?

Jag har i föregående avsnitt visat hur PEPFAR:s policy och agerande lett till kritik som inte bara bestått i en artikel i Ordfront utan också i kritiska inlägg från vetenskapsmän, från organisationer i Uganda och från företrädare för FN-organ. Hur möter då USA denna kritik?

Antropologen Edward C Green är rådgivare åt Bush – administrationen i HIV/AIDS frågor. Han har gett kongressen en bild av Ugandas framgångar i kampen mot HIV/AIDS där kondomer inte har någon betydelse. Han påstår att ugandier tyckte illa om kondomer och sällan använde dem samt att de inte var 100 % effektiva. Vidare menar han att kondomanvändning är ett västerländskt påfund som inte lämpade sig för export till afrikanska länder. Det som Green förespråkar och påstår är avgörande för minskningen av andelen HIV/AIDS smittade i Uganda är förändrat beteende i enlighet med AB-strategin. Att Europa förespråkar ABC strategi menar han beror på att man där har ekonomiska intresse i försäljning av kondomer. Det är dessa argument som Bush –administrationen använt för att försvara sin strategi (Schoepf 2003:555).

Debatten i internationella forum har varit intensiv och många har som Schoepf försökt påverka den ideologiska inställning som PEPFAR står för med fakta. Frågan är dock vilken betydelse fakta har i en kamp där ideologi finns inblandad. Låt oss se hur PEPFAR:s policy ser ut idag.

I en presentation av nu gällande policy av U.S. Global AIDS koordinator Mark Dybul kan skönjas en viss anpassning till kritiken och USA sägs nu stå bakom en ABC - strategi . I den avslutande presentationsbilden citerar Dybul president Bush, som på Världs AIDS dagen, den 1:e december 2005, sa:

We are working with our partners to expand prevention efforts that emphasize abstinence, being faithful in marriage, and using condoms correctly. This strategy - - pioneered by Africans - - has proven its effectiveness, and America stands behind the ABC approach to prevention

(www.state.gov/documents/organisation/58270.pdf 060112)

Vid läsning av tidigare avsnitt i samma presentation blir det dock tydligt att denna kompromiss med en internationell opinion inte är utan reservationer. Den ABC strategi som presenteras framhåller att det enda säkra sättet att skydda sig mot sexuellt överförd smitta är avhållsamhet eller att ingå i en trogen relation med en HIV negativ partner. Kondomanvändning (enligt föreskrifter och konstant användning) sägs ge endast 80-90% riskminskning. Det står fortfarande tydligt och klart att PEPFAR pengar inte ska användas till att dela ut kondomer i skolan eller propaganda till ungdomar att använda kondomer. PEPFAR ser endast ett tillfälle då man bör propagera för kondomanvändning och det är vid högrisksituationer d v s sexuella aktiviteter som prostitution, homosex och då man har sex med en känd smittad partner. En viktig prioritering är att utbilda föräldrar, lärare, på arbetsplatser, lokal samhälle, NGO:s och regeringar i "friska" normer och beteende. De tidigare reglerna för hur stor andel av pengar för preventiva åtgärder som minst ska användas för AB strategi kvarstår:

In 2006, each country should strive to dedicate at least 50% of total prevention funds to sexual transmission, and within sexual transmission funds, to dedicate

at least 66 % to AB. If a country does not meet these expectations, a justification is required. 66% of 50 % = 33 % of 100 %

(www.state.gov/documents/organisation/58270.pdf 060112).

Av den totala fonden för förebyggande åtgärder (Abstinens/Be faithful aktiviteter, åtgärder för att garantera icke smittat blod för blodöverföringar, åtgärder för att förebygga smitta vid injicering, förebyggande av överföring från mödrar till barn samt information om korrekt och regelbunden användning av kondomer) utgjorde budgetåret 2005 information om kondomanvändning och liknande 25 %.

Dessa pengar användes för information enligt nedanstående anvisningar:

Condom use programs promote the following:

The understanding that abstaining from sexual activity is the most effective and only certain way to avoid HIV infection;

The understanding of how different behaviours increase risk of HIV infections;

The importance of risk reduction and a consistent risk-reduction strategy when risk elimination is not practiced;

The importance of correctly and consistently using condoms during every sexual encounter with partners known to be HIV-positive (discordant couples), or partners whose status is unknown;

The critical role of HIV counselling and testing as a risk-reduction strategy;

The development of skills for obtaining and correctly and consistently using condoms, including skills for vulnerable persons; and

The knowledge that condoms do not protect against all STI:s.

(www.state.gov/documents/organisation/58270.pdf 060112)

Sammanfattningsvis förefaller det som att den internationella kritiken har påverkat policyn så att det blir viktigt att framhålla att USA förespråkar ABC strategi, samtidigt som det fortfarande är viktigt att hålla fast vid en utformning av denna strategi som gör att den i praktiken blir en AB strategi.

Redan i december 2003 kommenterade Susan A Cohen i en rapport om policy USA:s agerande genom att säga att den USA baserade socialt konservativa, inom och utanför regeringen, skapar förvirring genom att säga sig stå bakom ABC strategin. Hon menar att ABC strategin används som en ursäkt för att sprida sin egen typ av sexualmoral. A gäller för de ogifta, B för de gifta, men för de flesta gäller vad som helst annat än C. Detta är en kommentar som jag, mot bakgrund av Dybuls presentation ovan, anser vara lika aktuell idag (<http://www.phishare.org/partners/Gutmacher/051002>).

5. Slutdiskussion

Inledningsvis hävdade jag att begreppet bistånd kan härledas till det ålderdomliga begreppet "stå bi" som innebär att finnas till hands och ge något när så behövs. Denna syn på bistånd antyder att det är mottagaren, som markerar att hjälp behövs och vilken hjälp som behövs. Min analys visar att PEPFAR dåligt passar in i denna syn på bistånd.

Jag har valt en förklaringsmodell som bygger på tankegångar presenterade av Stirrat och Henkel respektive Steven Sampson. Efter att ha gått igenom och granskat de olika led, som min förklaringsmodell består av, kan jag placera in PEPFAR i den typologi, som presenterades under avsnitt 2.2. PEPFAR:s uttalade mål består i att gynna mottagarlandets intressen genom stöd i kampen mot HIV/AIDS. Samtidigt har jag visat att det finns intressen bakom valet att göra den ekonomiska satsning, som PEPFAR innebär, som är av politisk natur (inrikespolitiskt att värva röster och utrikespolitiskt att få goodwill). Jag anser också att det inte kan uteslutas att det också finns ekonomiska intressen hos givarlandet av att få en marknad för bromsmediciner och kanske annat sjukvårdsmaterial. Det visade sig att den typ av bistånd, som jag valt att studera, inte lätt kunde klassificeras i ett enda fack. Jag har i uppsatsen genom att peka på biståndets och biståndsprocessens många olika dimensioner visat att detsamma kan vara fallet för andra typer av bistånd.

Svaret på den inledande frågeställningen är således att biståndets uttalade mål inte varit av lika avgörande betydelse för val av strategi, som de intressen (outtalade mål), som legat bakom aktionen. Det outtalade mål, som jag visat, är ambitionen att framställa USA:s storhet och att de värden som majoriteten i väljarkåren står för värnas för att få och behålla makt. Detta utesluter inte att det också finns andra intressen, sannolikt av ekonomiskt slag.

Jag visade under avsnitt 2 att bistånd kan ha både uttalade och outtalade mål. Det som i denna uppsats benämnt som intressen, som ligger bakom valet att agera för att uppnå det uttalade målet, kan fungera som en form av outtalat mål. Det är viktigt att skilja målen - oavsett om de är uttalade eller outtalade - från effekter. Med effekter avser jag resultatet av de aktiviteter som genomfördes för att målen skulle uppnås. Samband mellan mål och effekter skulle kunna illustreras i en fyrfältstabell:

Schema 3 Relationen mellan effekter och mål.

	<i>Öppet uttalat mål</i>	<i>Dolt inte uttalat mål</i>
<i>Avsedd effekt</i>		
<i>Icke avsedd effekt</i>		

I uppsatsen har jag visat att PEPFAR har som *öppet uttalat mål* att förebygga och lindra HIV/AIDS, och som *dolt inte uttalat mål* att få USA och dess ledare framstå som handlingskraftiga och moraliskt högstående. Under avsnitt 2.2 nämnde jag att det finns undersökningar som visat att det förekommer att uttalade mål i mottagarlandet uppnås dåligt, medan de outtalade målen att gynna ekonomiska intressen i givarlandet uppnås mycket väl. PEPFAR:s *avsedda effekter* består både av de uttalade och av de outtalade målen. Huruvida man har lyckats med att få USA och dess ledare att framstå som

handlingskraftiga och moraliskt högtstående är svårt att avgöra, men det faktum att USA idag har samma ledning som innan PEPFAR talar för detta. Huruvida man har lyckats uppnå effekten att förebygga och lindra HIV/AIDS återstår att se. Mitt intresse för uppsatsens frågeställning väcktes utifrån övertygelsen om att det finns en överhängande risk för att PEPFAR i stället kan få som effekt ett ökat antal nysmittade i HIV/AIDS i det land som, genom ABC – strategin, lyckats få andelen smittade att minska. Min oro rör alltså risken för att PEPFAR ska få en *icke avsedd effekt* i ett ökat antal nysmittade i HIV/AIDS i Uganda. I uppsatsen har jag visat att denna effekt sammanhänger med det dolda målet.

Fergusson talar också om effekter som uppstår fastän de inte var avsedda. Han visar att även misslyckade utvecklingsprojekt kan skapa strukturella förändringar och ser ett samband med den begreppsapparat eller de referensramar som givarlandet har. I min fallbeskrivning visar jag på sidoeffekter som att stor andel av projektarbetares tid behöver användas för administration och att bromsmediciner behöver köpas till ett högre pris än det lägsta erbjudandet på marknaden. Dessa effekter är svåra att förena med PEPFAR:s uttalade mål, men behöver inte vara medvetet eftersträfvade. Jag anser dock att villkoret, att bromsmediciner ska köpas från USA, medvetet gynnar amerikanska ekonomiska intressen, även om detta utgör ett outtalat mål. Jag hävdar att det finns paralleller mellan Fergussons och mitt resonemang, även om Fergusson analyserar "utvecklingsfixeringens" betydelse, medan jag berör betydelsen av givarens bakomliggande intressen. Vi illustrerar båda betydelsen av givarens syn på verkligheten för genomförandet och dess effekter.

Med utgångspunkt från dessa resonemang skulle en biståndsgivare, som är angelägen om att uppnå mål som minskad fattigdom eller förbättrad hälsa, distribuera biståndet direkt till lokala organisationer i mottagarlandet, som *själv får avgöra* vilken form biståndet ska ha (pengar, mediciner, kunskap, volontärer etc.) och på vilket sätt medlen ska användas. Ändå tror jag att uppföljning av projekten är viktigt för att förebygga korruption.

Mauss' gåvomodell förutsätter en moral som föreskriver att det är en plikt att ge, en plikt att ta emot och en plikt att ge en gengåva. När jag analyserat processen avseende bistånd exemplifierat av PEPFAR, har det blivit tydligt för mig att det kan vara viktigt att skilja på gengåva och intresse/funktion. Vad jag menar är att en givare kan ha egen nytta av givandet, utan att förvänta sig någon annan motprestation från mottagaren än ett tack. Det som givaren förväntar sig kan vara sådant som ett eget gott samvete, lycka över att få bidra, en höjd status genom att han är i stånd att ge, ett gott anseende på hemmaplan, ett inflytande på mottagaren, en långsiktig nytta av att mottagarlandet utvecklas till en ny marknad, osv. När så är fallet kan inte gåvan ses som reciprok i den meningen att det är mottagaren som producerar gengåvan. Mauss' modell har betytt mycket också för att uppmärksamma att givaren kan få något tillbaka, även om detta inte genereras av mottagaren. Detta resonemang illustreras i nedanstående tablå på nästa sida, där jag placerat in olika typer av utbyte.

Schema 4. Utbyten – förväntningar och mottagarens medvetenhet om givarens nytta.

	Mottagare medveten om givarens nytta	Mottagare EJ medveten om givarens nytta
Givare förväntar sig egen nytta av sin prestation	Kontraktsform av utbyte Villkorat bistånd där villkoren består i tydlig motprestation.	Humanitärt bistånd/katastrofhjälp. Villkorat bistånd där villkoren ej består i annan motprestation än att följa regelverket.
Givare förväntar sig EJ (medvetet) egen nytta av sin prestation	Välgörenhet	En altruistisk gåva/gåva utan egenintresse = fri gåva

En annan dimension av Mauss' gåvomodell är att gåvoutbytet påverkar relationen mellan givare och mottagare.

Schema 5. Hur relationen påverkas av utbytet

	Mottagare anser sig behöva ge motprestation	Mottagare anser sig EJ behöva ge motprestation
Givare förväntar sig motprestation	Jämbördig relation	Konflikt
Givare förväntar sig EJ motprestation	Förvirring och/eller ojämn relation. (Ex. Jag håller upp dörren för en handikappad och denna vill betala mig – för att jämna ut relationen)	Om utbytet ej äger rum inom den gemensamma synen att mottagaren förr eller senare kommer att ge något tillbaka förstärks den ojämna relationen.

Denna uppsats behandlar frågan: "Varför undviker USA i PEPFAR att använda sig av en strategi som visat sig fungera?" Jag har anlagt ett antropologiskt perspektiv på frågan. Med stöd av teorier som utvecklats av framför allt Mauss och Stirrat & Henkel har jag utvecklat en modell, som jag använt för att förstå biståndsprocessen. Jag har visat att de intressen som ligger bakom PEPFAR betytt mera för valet av strategi än de uttalade målen. Vidare har jag visat att villkoren i PEPFAR består i att följa de detaljerade regler för hur pengarna ska fördelas mellan olika slags projekt och enligt vilket program verksamheten ska ske, som utformats efter i USA rådande sexualmoral. I slutdiskussionen har jag dessutom i mitt allmänna resonemang antytt att PEPFAR utformats så att den ojämna relationen mellan givare och mottagare förstärks. För att förklara uppkomsten av denna ojämnhet skulle jag behöva göra en analys som ligger utanför uppsatsens huvudsakliga frågeställning.

Min förhoppning är att min förklaringsmodell skall kunna användas också i analys av andra former av bistånd såsom SIDA:s budgetbistånd till Uganda. När jag började skriva denna uppsats

beslöt jag att inte göra någon komparativ studie av rädsla för att detta skulle föra alltför långt och att arbetet skulle behöva bli mera omfattande än en uppsats på denna nivå. I slutänden kan jag dock konstatera att lusten att göra en komparativ studie väckts.

Jag har i denna uppsats ställt en rad frågor som ger en komplex bild av biståndsbegreppet, som hjälpt mig fram till förståelse av det mysterium jag stött på i biståndsvärlden och av biståndsprocessen som sådan. Detta är mitt bidrag till biståndsdebatten. Den slutsats jag gärna ser att man drar av den är att utvärdering av bistånd bör fokusera de intressen som ligger bakom biståndet lika väl som de uttalade målen.

Litteraturlista

Tryckta källor

Dahl, G.

2001: *Responsibility and Partnership in Swedish Aid Discourse*, Uppsala, Nordiska Afrikainstitutet

Ehrenpreis, D.

1997: "Fungerar biståndet? – en genomgång av 30 års erfarenheter", *Bistånd på utvecklingens villkor*.

Redaktör Wohlgemuth. Stockholm, Nordiska Afrikainstitutet

Eisler, R.

2005, *Bågaren och svärdet*, Sverige, Friare Liv konsult

Epidemiological Fact Sheets

2004, World Health Organisation (okänd författare)

Ferguson, J.

1994: *The anti-politics machine*, Minneapolis, University of Minnesota Press

Intensifying HIV prevention - UNAIDS policy position paper

2005, UNAIDS, Schweiz (okänd författare)

Jacobson, M.

2004, *Good Will, Goodwill or Political Survival*, Department of Political Science, Gothenburg University, Sweden.

Jemsby, C.

2005: "Land utan skydd", *Ordfront magasin*, 9/05, 2005-08-24, s 14-21

Karlström, B.

1991: *Det omöjliga BISTÅNDET – En systemkritik av offentligt bistånd*
Stockholm, SNS Förlag

Komter, A. E.

2005: *Social Solidarity and the Gift*, USA, Cambridge University Press

Köningson m.fl.

2005, *Evaluation 05/16 Partnership Evaluation of Forum Syd 2001-2003*, Stockholm, Swedish international development cooperation agency

Langer G & Cohen J, 2005, *Public Opinion Quarterly*, vol 69, no 5 744-759

Mauss, M.

1972: *Gåvan*, Uppsala, Argos Förlag AB

Mosse, D.

2005: *Cultivating Development – An Ethnography of Aid Policy and Practice*
London, Pluto Press

Perspektiv på fattigdom

2004, SIDA, Stockholm, SIDA Styrelsen för internationellt utvecklings samarbete (okänd författare)

Rosenberg, M.

2003, *Non Violent Communication*, Sverige, Friare Liv konsult

Sampson, S.

2002, "What is a donor?", *Newsletter of the European Association of Social Anthropology*, Dec 2002

Schoepf B G
2003, "Uganda: Lessons for AIDS Control in Africa", Review of African Political Economy, No 98:553-572, ROAPE Publications Ltd

Stirrat R L & Henkel H
1997, "The Development Gift: The Problem of Reciprocity in the NGO World", ANNALS, AAPSS, nov 1997

UNAIDS at Country Level – Progress Report
2004, UNAIDS, Schweiz (okänd författare)

Wijkman, A.
2003: "Tjugo år av förnekelse" Redaktör Mankell, H. *Jag dör, men minnet lever*, Stockholm, Leopard Förlag i samarbete med PLAN Sverige

Young L & Everit J, 2004, *Advocacy Groups*, Vancouver: University of British Columbia Press, XII 174

Muntliga källor

Dover, Paul
"Senior Regional Advisor" för det svenska HIV/AIDS teamet för Afrika
060216: muntlig intervju vid SIDA teamets lokal på svenska ambassaden i Lusaka, Zambia.

Samiselo, Catherine, M.
Socialarbetare som arbetar i HIV/AIDS-projekt med projektmedel från PEPFAR
060129: muntlig intervju, Ibex hill, Lusaka, Zambia.

Elektronisk information

www.aidsuganda.org/aids/index.htm	(051126)	
www.avert.org/pepfar.htm	(051108)	
www.genderhealth.org/pubs/PEPFARpreventionfundinglpi.pdf	(051227)	
www.hrw.org/english/docs/2005/09/14/uganda11744.htm	(051129)	
http://www.phishare.org/partners/Gutmacher/	(051002)	
www.sida.se	(051029)	
www.state.gov 051130)		(050215 och
www.state.gov/documents/organisation/58270.pdf	(060112)	
www.state.gov/s/gac/rl/cp/50808.htm	(050812)	
www.unaids.org/html/pub/media/press-statements01/s_untg_condoms_02sep05_en_pdf.htm	(051130)	
www.undp.se	(060308)	
www.un.org	(051011)	
www.usaid.gov/our_work/global_health/aids/pepfar.html	(051130)	
http://www.usaid.gov/about_usaid/usaidhist.html	(060112)	
www.worldbank.com	(060308).	

Kortfattad presentation av författare och källor som uppsatsen refererar till.

Teoretiker som refereras till i förklaringsmodellen

Marcel Mauss är en fransk forskare som är välkänd inom sociologiska och antropologin kretsar. Mauss var en av Emile Durkheims lärjungar. Med utgångspunkt från bl a Malinowskis fältarbete har han skrivit "*Gåvan*", som jag använt mig av i denna uppsats.

Steven Sampson är docent i Socialantropologi vid Lunds universitet. Sampson har publicerat forskningsstudier bland annat med inriktningarna, NGO:s och det civila samhället, anti-korruption och sociala rörelser. Sampson arbetar nu som lärare, handledare och konsult. I uppsatsen har jag använt artikeln "What is a donor?". Eftersom Sampson varit min handledare har han påverkat uppsatsen också på annat sätt än genom artikeln.

RL Stirrat och **Heiko Henkels** artikel "The Development Gift: The Problem of Reciprocity in the NGO World" har varit mycket betydelsefull i min uppsats. De har skrivit denna uppsats tillsammans men arbetar i övrigt var för sig. Antropologen Stirrat har studerat bl.a. släktskap, ekonomisk antropologi, religion och politik. Mycket av hans studier har Sri Lanka som bas. Nu har forskningen mer inriktats på utvecklingsantropologi, där även Afrikanska länder studerats. Heiko Henkel undersöker bland annat de västra ländernas utveckling interventioner. Tidigare har han studerat turkisk islamiska traditioner.

Övriga

Carolina Jemsby är frilansjournalist och bosatt i Johannesburg sedan 2003. Hon har jobbat för de svenska nyheterna i svensk TV, kanal 4, skrivit flera artiklar i Ordfront och även arbetat för Sveriges radio. Hon är känd för sina raka, granskande och ärliga reportage, ofta handlar de om afrikanska länder. I min uppsats har jag använt mig av Jemsbys artikel Land utan skydd i Ordfront.

Paul Dover arbetar som Senior Regional Advisor i det svenska HIV/AIDS teamet för Afrika. Teamet arbetar från huvudkontoret i Lusaka, Zambia. Dover doktorerade vid Institutionen för kulturanthropologi, vid Uppsala universitet 2001. Avhandlingen handlade om gender och HIV/AIDS med en särskilt fokusering på män och maskulinitet, gender roller och relationer. Dover har arbetat som konsult och biståndsarbetare i över 12 år. HIV/AIDS teamets huvuduppgifter är att ge råd till - och bygga kapacitet på - de svenska och norska ambassaderna/biståndskontoren i Afrika, söder om Sahara och administrera regionala biståndspengar för HIV/AIDS (2006 är det ca 230 M SEK).

Gudrun Dahl, är professor i Socialantropologi på Stockholms universitet. Dahl är även med i styrelsen i SSAG (Svenska Sällskapet för Antropologi och Geografi) och i SCASS (Swedish Collegium for Advanced Studies in the Social Sciences). Hon har sysslat med antropologisk forskning inom en rad områden: boskapsskötande pastoralister, barndomens antropologi, genusfrågor och natursyn. Hennes senaste, ännu opublicerade arbeten sysslar med ideologi och slagordsretorik i biståndssammanhang. I uppsatsen har jag använd mig av "Responsibility and Partnerschip in Swedish Aid Discourse" som publicerats via Nordiska Afrikainstitutet 2001.

I Lennart Wohlgemuth antologi, *Bistånd på utvecklingens villkor*, bidrar

Dag Ehrenpreis med artikeln, *Fungerar biståndet?* – en genomgång av 30 års erfarenheter. Ehrenpreis har bl.a. arbetat på SIDA och OECDs avdelningar för fattigdomsbekämpning.

Jonathan Parry är professor i Socialantropologi. Han har studerat det indiska samhället och inom detta fokuserat på olika ämne, såsom släktskap, äktenskap och kastsystem.

James Ferguson är en känd antropolog som skrivit flera böcker, bl.a *The Anti-Politics Machine* men även *Expectations of Modernity* där han studerat gruvarbetare i det zambiska kopparbältet.

Aafke E. Komter är professor i samhällsvetenskap. Hennes bok *Social Solidarity and the Gift*, har jag använt mig av i uppsatsen. Komter studerar även ämnen som makt, moral och gender frågor.

Anders Wijkman är Europaparlamentariker och har tidigare arbetat som biträdande generalsekreterare i FN, medlem av Plan Sveriges styrelse, jobbat inom Röda korset och har även skrivit flera böcker, bl.a. om HIV/AIDS. I min uppsats använder jag mig av slutorden Wijkman skrivit i Mankells bok *Jag dör, men minnet lever*.

Brooke Grundfest Schoepf är strukturanthropolog och har forskat kring kvinnor och hälsa i Kinshasa, Zaire, och även skrivit mycket om Afrika och HIV/AIDS. Jag har använt mig av artikeln: "Uganda: Lessons for AIDS Control in Africa".

Guttmacher Institute ägnar sig åt forskning kring sexuell och reproduktiv hälsa och publicerar *Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, *International Family Planning Perspectives*, *The Guttmacher Report on Public Policy* och specialrapporter av olika slag. Institutet ser som sin mission att värna om möjligheter för kvinnor och mäns reproduktiva valmöjligheter genom att kunna få del av den information och den hjälp de behöver för att värna sina mänskliga rättigheter, sin hälsa och sitt ansvar rörande sexualitet, relationer, reproduktion och familjebildning

Edward Green är medicinsk antropolog med erfarenhet av arbete i fattiga länder, design, implementation och utvärdering av projekt. Han har ägnat sig åt områden som beteendeförändringar och kommunikation, utbildning i hälsofrågor, barnhälsovård, familjeplanering, AIDS, STD och integration av inhemsk och västerländsk medicin. Numera är han rådgivare åt PEPFAR-administrationen.

AVERT är en internationell hjälporganisation i HIV/AIDS baserad i UK, som bedriver projekt i områden som har hög prevalens av HIV/AIDS. AVERT finansieras av fonder och donationer, men inga statliga medel. AVERT startades av donatorn Annabel Kanabus 1986.

Ett försök att bidra till ett klagörande av vilka slutsatser Fergussons analys skulle kunna leda till, som bygger på Fergussons epilog i "The Antipolitics Machine"

Vad kan man göra?

Om det då är så att "utvecklingsbegreppet" och "utvecklingsapparaten" inte leder till verklig hjälp för världens fattiga, hungriga och förtryckta, vad gör man då?

Slutsatser kring vad man, om man tar Fergussons analys på allvar, kan göra i stället måste vara politiska och han begär inte att läsaren ska dela hans politiska ståndpunkt, men hoppas kunna visa att "utveckling" alls inte är det enda sätt man kan engagera sig i tredje världens fattigdom, hunger och förtryck.

Att målet är att minska fattigdom, hunger och förtryck kan de flesta vara överens om. Men hur gör man? Då uppstår frågan: Vem är man? Frågan behöver delas upp i de respektive vi.

Vad bör de göra?

Detta är också en alltför bred fråga, Vem är de? För "utvecklarna" verkar det som om "de" är staten/regeringsmakten i tredje världen. Men frågan är om den regerande eliten har intresse av att verkligen hjälpa de som verkligen är fattiga, svältande och förtryckta? En annan fråga är om utvecklingstänkande och kanalisering av bistånd via regeringar i sig blir "förtryckande" genom att det kommer uppifrån – inte ger kraft utan demonstrerar sin egen kraft och därmed de fattigas kraftlöshet. Och det är just KRAFT som de fattiga, svältande och förtryckta behöver för att förändra sin situation.

Folket är inte heller en enhet utan består av gruvarbetare, övergivna kvinnor, föräldralösa barn o s v. Var och en av dem vet mer än någon expert vad som kan göras för överlevnad i deras specifika situation.

De som bör göra något är alltså folket (de fattiga, svältande och förtryckta). Och det gör de! Det gör säkert sitt allra bästa utifrån sin situation.

Om vi inte förblindas av "utvecklingsperspektivet", kan vi se att förändringar som blivit verkligt kraftfulla är sådana förändringar som folk kämpat för.

Vad bör vi göra?

Detta är också en alltför bred fråga. Vem är vi? Är det regeringarna i väst, utvecklingsarbetare eller vi som bryr oss eller? En mera specifik och hanterlig fråga är: Vad bör vi som studerar antropologi som bryr sig om tredje världen göra? Hur kan vi bidra till att den fattiga, svältande och förtryckta får kraft att förändra sin situation? Hur kan vi bidra till att de får ekonomisk och politisk kraft?

När en hjälporganisation har "utveckling" som utgångspunkt för att arbeta för demokrati, jämlikhet och styrka hos alla, är målet de som behöver det. MEN så länge man arbetar med föreställningen att någon annan (regeringen eller Världsbanken, USAID eller hjälporganisation) ska vara befriaren från fattigdom etc så finns risken att regeringen, hjälporganisationen eller dess arbetssätt förhålls och de som får hjälp försvagas.

Att delta i utvecklingsarbete, är inte den enda insats en antropolog eller samhällsvetare kan göra. En av de mest betydelsefulla insatserna är att vara politiskt aktiv eller delta och dela med sig av sina expertkunskaper i den politiska debatten på hemmaplan. En annan form av bidrag är fortsatt forskning, vars resultat i sin tur kan komma till användning i den politiska debatten. Antropologisk och samhällsvetenskaplig expertkunskap behövs också på golvnivå i tredje världen. Det är fullt möjligt att erbjuda sina tjänster till folkets organisationer i tredje världen, även om det varken ger inkomster, karriär eller berömmelse.